

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
FİNANSAL İKTİSAT VE BANKACILIK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAĞIMSIZ DENETİMİN FİNANSAL PİYASALAR
ÜZERİNE ETKİSİ
(MEVZUAT AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME)

Özlem AYGIRAY

Danışman

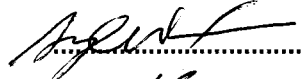
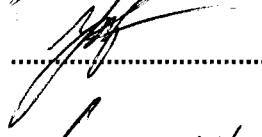
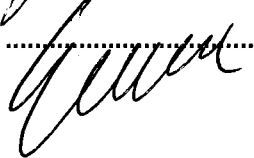
Dr. Öğr. Üyesi Aylin ABUK DUYGULU

İZMİR – 2019

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Özlem AYGIRAY
Öğrenci No : 2014800271
Tez Başlığı : Bağımsız Denetimin Finansal Piyasalar Üzerine Etkisi (Mevzuat Açısından Bir Değerlendirme)
Savunma Tarihi : 25/10/2019
Danışmanı : Dr.Öğr.Üyesi Aylin ABUG DUYGULU

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Dr.Öğr.Üyesi Aylin ABUG DUYGULU	- Dokuz Eylül Üniversitesi	
Prof.Dr.İsmail MAZGİT	- Dokuz Eylül Üniversitesi	
Prof.Dr.Mehmet Emre GÜLER	- İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	

Özlem AYGIRAY tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği / oy çokluğu () ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Erkan GÖKSU
Müdür V.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bağımsız Denetimin Finansal Piyasalar Üzerine Etkisi (Mevzuat Açısından Bir Değerlendirme)” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22/10/2019

Özlem AYGİRAY

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**Bağımsız Denetimin Finansal Piyasalar Üzerine Etkisi (Mevzuat Açısından
Bir Değerlendirme)**

Özlem AYGİRAY

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Finansal İktisat ve Bankacılık Programı

Denetim, herhangi bir faaliyetin önceden belirlenen standartlara uygunluğunun incelenmesidir. Denetim denildiğinde hem işletme içi amaçlar hem de işletme dışı amaçlar akla gelmektedir. İşletmeler, kendi çalışanları ile kendi faaliyetlerini denetleyebildiği gibi üçüncü kişi ve kurumlara doğru, eksiksiz ve tarafsız bilgi sunmayı sağlayabilmek için dış denetimden de faydalanabilmektedir. Dış denetimin kalitesini etkileyen en önemli unsurların başında ise şüphesiz denetçinin bağımsızlığı gelmektedir. Denetçinin bağımsız olmadığı durumlarda finansal tablolar yanlış ve hileli olabilmektedir. Bu da paydaşların finansal tablolara olan güvenini zedelemektedir. 2000’li yıllar ile birlikte bağımsız denetim konusu başta ABD ve AB olmak üzere tüm dünyada ilgi odağı olmuş ve çeşitli düzenlemeler ile bağımsız denetime bir standart getirmeye çalışılmıştır. 2008 yılında tüm dünyayı sarsan küresel finansal kriz, pek çok yatırımcının, sermaye sahiplerinin gerek muhasebe gerekse denetim alanında buldukları açıkları kendi yararına yönelik kullanmaya çalışmaları nedeniyle çıkmıştır. Bu çalışmada kriz öncesi ve sonrasındaki mevzuat bağlamında hem Türkiye hem de AB’de denetimin bağımsızlığının önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Avrupa Birliği’nde bu düzenlemeler Yönerge ile Türkiye’de ise Kamu Gözetimi Kurumu’nun gözetmenliğinde Bağımsız Denetim Yönetmeliği ile sağlanmıştır. Bu çalışmada Avrupa Birliği ve Türkiye’nin bağımsız denetim mevzuatları arasındaki farklar incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler: Bağımsız Dış Denetim, Bağımsız Denetim Mevzuatı,
Küresel Finans Krizi.**

ABSTRACT
Master's Thesis
The Effect of Independent Audit on Financial Markets
(An Evaluation in terms of Lagislation)
Özlem AYGİRAY

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Economics
Financial Economics and Banking Programme

Auditing is an examination of the compliance of any activity with predetermined standards. When it comes to auditing, both business and non-business purposes come to mind. Businesses can control their own activities with their employees, as well as external audits to ensure that they provide accurate, complete and neutral information to third parties and institutions. One of the most important factors affecting the quality of the external audit is undoubtedly the independence of the auditor. In cases where the auditor is not independent, the financial statements may be wrong and fraudulent. This damages the trust of stakeholders to financial statements. In the 2000s, the subject of independent auditing became the focus of interest all over the world, especially in the USA and the EU, and efforts were made to set a standard for independent auditing through various regulations. The global financial crisis that shook the world in 2008 was due to the fact that many investors and owners of capital have tried to exploit the gaps they find in both accounting and auditing for their own benefit. In this study, independency of auditing both in Turkey and EU was emphasized in the context of legislation before and after crisis. In the European Union, these regulations are provided by the Directive and in our country by the Independent Audit Regulation under the supervision of the Public Oversight Authority. In this study, the differences between the European Union and Turkey's audit legislation have been examined.

**Keywords: Independent External Auditing, Independent Audit Legislation,
Global Finance Crisis.**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM BAĞIMSIZ DIŞ DENETİM

1.1. Denetim Kavramı	4
1.2. Denetim Türleri	6
1.2.1. Amaçlarına Göre Denetim	6
1.2.2. Denetçi ile İşletme Arasındaki İlişkiye Göre Denetim	8
1.2.3. Yapılış Zamanına Göre Denetim	11
1.3. Bağımsız Dış Denetim	11
1.3.1. Bağımsız Dış Denetim Kavramı	11
1.3.2. Bağımsız Dış Denetimin Amaçları	13
1.3.3. Bağımsız Dış Denetimin İşlevleri	14
1.3.4. Bağımsız Dış Denetim Süreci	15
1.3.5. Bağımsız Dış Denetimin Kalitesini Etkileyen Faktörler	15

İKİNCİ BÖLÜM KÜRESEL FİNANS KRİZİ

2.1. Finansal Kriz Kavramı	17
2.2. Finansal Kriz Türleri	19
2.3. Küresel Ekonomi ve 2008 Küresel Finans Krizi	21

2.4. 2008 Küresel Finans Krizinin Türkiye Üzerine Etkileri	25
2.5. 2008 Küresel Finans Krizinde Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Rolü	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL FİNANS KRİZİ ÖNCESİ VE SONRASI TÜRKİYE’DE BAĞIMSIZ DENETİM: MEVZUAT AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

3.1. 2008 Küresel Finans Krizi Öncesi Türkiye’de Bağımsız Denetime İlişkin Mevzuat	31
3.2. 2008 Küresel Finans Krizi Sonrası Türkiye’de Bağımsız Denetime İlişkin Mevzuat ve Mevzuata Göre Bağımsız Denetimin Yol Haritası	34
3.2.1. Bağımsız Dış Denetim Sözleşmesinin Hukuki Niteliği	35
3.2.2. Bağımsız Dış Denetim Sözleşmesinin Tarafları ve Yükümlülükleri	36
3.2.3. Bağımsız Dış Denetim Sözleşmesinin İmzalanması	37
3.2.4. Bağımsız Dış Denetim Sözleşmesinin Sona Ermesi	38
3.2.5. Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Sorumlulukları	39
3.2.5.1. Bağımsız Dış Denetçi ve Denetim Kuruluşunun Hukuki Sorumluluğu	39
3.2.5.2. Bağımsız Dış Denetçi ve Denetim Kuruluşunun Cezai Sorumluluğu	40
3.2.5.3. Bağımsız Dış Denetçi ve Denetim Kuruluşunun İdari Sorumluluğu	41

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ’NDE BAĞIMSIZ DENETİM: TÜRKİYE İLE BİR KARŞILAŞTIRMA

4.1. AB’de Bağımsız Denetim Mevzuatı	44
4.1.1. Kriz Öncesi Bağımsız Denetim Mevzuatı	45
4.1.2. Kriz Sonrası Bağımsız Denetim Mevzuatı	48
4.1.2.1. Krizden Çıkarılan Dersler Raporu	48
4.1.2.2. 2014 Yönergesi	51
4.1.2.3. 2014 Yönergesi ile Getirilen Yenilikler	58

4.2. Türkiye ve AB Bağımsız Denetim Mevzuatlarının Karşılaştırılması	65
SONUÇ	71
KAYNAKÇA	73

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: İç Denetçi ve Dış Denetçi Arasındaki Farklar

s.10

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Finansal Kriz Türleri	s.20
Şekil 2: 2008 Küresel Finans Krizi Öncesi Küresel Cari Açık ve Fazlalar	s.22
Şekil 3: GSYİH ve Sanayi Sektöründe Büyüme Hızı	s.27
Şekil 4: 2007-2009 İstihdam Verileri	s.27

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AICPA	: Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü
ASG	: Muhasebe Çalışma Grubu
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CEAOB	: Avrupa Gözetim Kurumları Komitesi (Committee of European Audit Oversight Bodies)
CIA	: Sertifikalı İç Denetçi (Certified Internal Auditor)
CPA	: Serbest Muhasebeci Mali Müşavir (Certified Public Accountant)
DB:	Dünya Bankası (The World Bank)
DDH	: Denetim Dışı Hizmetler
EBA	: Avrupa Bankacılık Kurumu (European Banking Authority)
ESMA	: Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Kurumu (European Securities and Markets AuthhORITY)
EGAOB	: Avrupa Gözetim Kurumları Grubu (European Group of Audit Oversight Bodies)
EIOPA	: Avrupa Sigortacılık ve Mesleki Emeklilik Kurumu (European Insurance and Occupational Pensions Authority)
FED	: Federal Reserv (Amerikan Merkez Bankası)
IFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
IMF	: Uluslararası Para Fonu (The International Monetary Fund)
KAYİK	: Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar
KGK	: Kamu Gözetimi Kurumu
KDK	: Kredi Derecelendirme Kuruluşları
MFR	:Denetim Firmalarının Zorunlu Rotasyonu (Mandatory Firm Rotation)
NAS	: Denetim Dışı Hizmetlerin Sağlanması Yasağı (Prohibited Nonaudit Services)
SM	: Serbest Muhasebeci
SMMM	: Serbest Muhasebeci Mali Müşavir

SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TDS	: Türk Denetim Standartları
TMUDESK	: Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TÜDESK	: Türkiye Denetim Standartları Kurulu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRMOB	: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
UEC	: Avrupa Muhasebe Uzmanları Birliği
YMM	: Yeminli Mali Müşavir

GİRİŞ

Denetim, herhangi bir konudaki faaliyetlerin önceden belirlenen standartlara uygunluğunun kontrol edilmesidir. Ekonomik faaliyetlerdeki gelişmeler, kitlesel üretim, küresel çapta faaliyet gösteren işletmelerin sayısının artışı, şirketin iletişimde bulunduğu tarafların sayıca fazlalaşması, mevzuatın daha karmaşık hale haline gelmesi gibi nedenler, şirket yönetimini daha da zorlaştırmaktadır. Özellikle şirketlerin iletişimde bulunduğu üçüncü kişi ve kurumların sayısındaki ve türlerindeki artış, faaliyetlerin mevzuata ve standartlara uygunluğunun denetlenmesinin önemini daha da artırmıştır.

Denetim denildiğinde hem işletme içi hem de işletme dışı amaçlar akla gelmektedir. İşletmeler kendi bünyelerindeki faaliyetlerini işletme amaçlarına uygunluk çerçevesinde denetleyebilmektedir. Devlet ise vergisel alacaklarını garanti altına alabilmek için işletme faaliyetlerinin ekonomik sonuçlarını denetlemektedir.

Denetim, zaman içerisinde ekonomik fonksiyonların şekillenmesi ile birlikte yalnızca devletin ilgilendiği bir konu olmaktan çıkmış, denetim sonuçları ile ilgilenen hissedarlar, yatırımcılar vb. birçok farklı aktörler de devreye girmiştir. Bu kapsamda denetimin amaçları da şekillenmiş ve finansal tabloların bütünsel olarak genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri çerçevesinde hazırlanıp hazırlanmadığı ve finansal tabloların hata ve taraflı açıklamalar içerip içermediği gibi konular incelenmeye başlamıştır.

Denetim genel hatları ile şirketlerin kendi içsel süreçlerinin incelenmesi anlamında iç denetim, kamu çıkarlarının gözetilmesi açısından ise dış denetim olarak sınıflandırılmaktadır. Dış denetimin faaliyetinin bağımsız birimler tarafından yapılması, denetimin yetkilerini etkilemesi bakımından önem taşımaktadır. Özellikle 2000'li yılların başında yaşanan hileli bağımsız denetim raporu skandalları¹, bağımsız denetimin yeniden yapılanma ihtiyacını doğurmuştur. Örneğin denetlenen işletmeye aynı zamanda danışmanlık hizmeti verilmesi, bağımsız denetim raporlarının tarafsızlığını ve güvenilirliğini zedelemiştir. Bu skandalların ardından ise bağımsız denetim reformları başta ABD ve AB olmak üzere tüm dünyada hayata geçirilmiştir.

¹ Enron, Parmalat, Xerox Skandalları vb.

Ülkemizde bağımsız denetim, Sermaye Piyasası Kurulu'na (SPK) bağılı olarak bankalara getirilen denetim zorunluluğuyla beraber 1987 yılından bu yana uygulanmaya başlamıştır. Fakat denetim ile ilgili birçok kurumun kendi içerisinde düzenleme yapma yetkisine sahip olması, zaman içerisinde yetki karmaşasının doğmasına sebep olmuştur. Günümüzde bağımsız denetim ile ilgili kurumsallaşma, Kamu Gözetimi Kurumu ile sağlanmaktadır. Böylece bağımsız denetim, tek elden ve standart bir şekilde gerçekleştirilebilir hale gelmiştir.

Avrupa Birliği'nde (AB) bağımsız denetim konusu, 1984 yılında yürürlüğe giren 8. Yönerge ile mevzuata alınmıştır. 8. Yönerge, 1994 yılında ufak eklentilerle revize edilmiş, 2006'da ise tümünden değiştirmemekle birlikte oldukça geniş kapsamlı bir revizyona gidilmiştir. Ancak 2007 yılında yaşanan küresel finansal kriz, bağımsız denetimde yeni bir reform ihtiyacı doğurmuştur. Bu kapsamda Avrupa Komisyonu tarafından Ekim 2010'da Krizden Çıkarılan Dersler Raporu hazırlanmış ve AB'ye bağımsız denetim ile ilgili birtakım önerilerde bulunulmuştur. İlgili rapor, 2011 yılında AB tarafından yol haritası kabul edilerek yeni bir Yönerge için çalışmalar başlamış ve 2014'te kabul edilip 2016'da yürürlüğe giren yeni bir Yönerge yayımlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, bağımsız denetimin finansal piyasalar üzerine etkisini küresel finans krizi üzerinden açıklamaya çalışmaktır. Dolayısıyla çalışmanın bir diğer amacı 2008 Küresel Krizi'nin öncesinde ve sonrasında AB ve Türkiye'nin bağımsız denetim mevzuatlarının karşılaştırılmasıdır. Bu kapsamda çalışma dört bölüm olarak tasarlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümü genel hatları ile bağımsız dış denetim konusuna ayrılmıştır. Bu bölümde öncelikle denetim kavramı açıklanmış, sonrasında ise denetim türlerinden bahsedilmiştir. Ardından bağımsız dış denetim konusuna geçilmiş, kavram açıklandıktan sonra bağımsız dış denetimin amaçlarına, işlevlerine ve bağımsız dış denetim sürecine yer verilmiştir. Bu bölümün son kısmında ise bağımsız dış denetimin kalitesini etkileyen faktörlere yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümleri 2008 Küresel Finans Krizi'ne ve kriz öncesi ve sonrasında Türkiye'de bağımsız denetim konusuna ayrılmıştır. Bu kapsamda öncelikle finansal kriz kavramına, finansal kriz türlerine ve 2008 yılında yaşanan Küresel Finans Krizi'ne yer verilmiş ve ardından Küresel

Finansal Krizi'nin Türkiye üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Sonrasında ise Küresel Finans Krizi'nin öncesinde ve sonrasında ülkemizdeki bağımsız denetime ilişkin mevzuata yer verilerek bölüm tamamlanmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümü Avrupa Birliği'nin bağımsız denetim mevzuatı ile Türkiye'nin bağımsız denetim mevzuatının karşılaştırılmasına ayrılmıştır. Bu kapsamda kriz öncesindeki bağımsız denetim mevzuatı ile kriz sonrasındaki bağımsız denetim mevzuatına yer verilmiş ve bölüm ve çalışma Türkiye ile AB'nin bağımsız denetim mevzuatlarının karşılaştırılması ile son bulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAĞIMSIZ DIŞ DENETİM

1.1. Denetim Kavramı

Denetim oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır. Denetim niteliğine, konusuna, amacına ve zamanına göre birbirinden farklı anlamlara kazanabilmektedir. Bu sebeple denetim kavramı yerine aslında farklı anlamlara gelmesine rağmen kontrol, revizyon, inceleme ve teftiş gibi kavramlar da kullanılabilir. Denetimi, genel olarak bir kuruluşun, ilişkide bulunduğu taraflar adına kaynak kullanımı konusundaki verimliliğini, etkinliğini ve ne ölçüde ekonomik olduğunu ölçümlemek, karşılaştırmak ve değerlendirmek işi olarak tanımlamak mümkündür (Bozkurt, 2013: 57). Bu açıdan bakıldığında denetim, standartlara uygunluğun incelenmesi olarak da görülebilmektedir. İncelenen standartlar, mevzuat, mali, ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel açılardan belirlenmiş standartlar olabilmektedir. Özetle modern anlamdaki denetim, bir tür performans değerlendirme sürecidir ve bu süreç planlamadan başlayarak yürütme ile devam etmekte ve raporlama ile son bulmaktadır (Sağlar ve Tuan, 2009: 346).

Denetim, denetimi yapılacak unsurların, önceden belirlenmiş kriterlere ne ölçüde uyulduğunun araştırılması, kriterlere ilişkin kanıtların elde edilip değerlendirilmesi ve denetimin sonucunda elde edilen sonuçların raporlanması faaliyetlerine ilişkin sistematik bir süreçtir (Sabuncu, 2017: 164).

Yönetimin beş temel fonksiyonundan biri olan denetim, örgütlerin başarısında anahtar rol üstlenmektedir. Denetim fonksiyonu; yönetimin planlama, örgütlenme, yöneltme ve koordinasyon fonksiyonlarının ardından gelmektedir. Bu dört fonksiyonun birleşimiyle oluşan ürün ya da hizmetin kontrol ve değerlendirilmesinden sorumludur (Güneş ve Kaygusuzoğlu, 2018: 206).

Denetim, yönetim faaliyetlerinin geri bildirimini sağlaması ve mevcut yapının daha dinamik bir yapıya bürünmesini sağlayan yönetsel bir kontrol aracıdır. Dolayısıyla denetimin yönetimin kontrolünde olduğunu söylemek mümkündür.

Denetim sürecinin, objektif ve rasyonel kriterlere dayanarak, ekonomik faaliyetlere ilişkin iddiaların önceden belirlenen kıstaslara uygunluğunun araştırılması ve sonuçların raporlanabilmesi için kanıtların toplanması ve değerlendirilmesine dayanan sistematik bir süreç olduğu göz önünde bulundurulduğunda, denetimin esasen bir süreçten ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Denetimin süreç özelliği, onu dinamik bir yapıya dönüştürmektedir. Süreç içerisinde denetim için gereken kanıt ve bilgilerin toplanması, işlenip değerlendirilmesi, değerlendirme sonuçları doğrultusunda raporlamasının yapılması ve bu raporun ilgili taraflara iletilmesi evreleri bulunmaktadır. Bu bağlamda denetim sürecini bir tür bilgi üretim ve karar verme süreci olarak görmek mümkündür (Türedi, Karakaya ve İldem, 2015: 60).

‘Ekonomik faaliyetler ve iddialar’ ibaresi denetim faaliyetinin özünü oluşturmaktadır. Uzman denetçiler, bir denetim faaliyetine başladığında denetlediği firmaya ilişkin finansal tablolar ve ekonomik faaliyetlerine ilişkin raporlar kendisine sunulmaktadır. Bu rapor ve tablolar, işletme yönetiminin belli bir süre içerisindeki ekonomik faaliyetleri hakkında bilgileri yansıtmaktadır. Uzman denetçiler, gerekli incelemeleri yaptıktan sonra işletme sahibinin kendisine bu rapor ve tablolar aracılığı ile sunduğu bilgilerin doğruluğunu kontrol etmekte ve güvenilirliğini araştırmaktadır. Sonuca göre da tablo ve raporları onaylamak ya da onaylamamaktadır (Güney ve Sarı, 2015: 67).

Önceden belirlenen kriterler, yönetimin ekonomik faaliyetlerine ilişkin sunduğu rapor ve tabloların doğruluğunun araştırılması aşamasında kullanılan standartlardır. Uzman denetçiler, elde ettiği tüm kanıtları ilgili taraflara bildirmektedir. Denetçiler, bilgileri kullanarak ilgili taraflar arasındaki haberleşmeyi daha verimli ve anlaşılabilir hale getirmektedir. Bu haberleşme aracı ise, yukarıda da belirtildiği gibi, önceden saptanan kriterlerdir. Bu kriterler, yasa koyucu tarafından konan kurallar, yönetimin saptadığı çeşitli başarı kriterleri, bütçelerin gerçekleşme düzeyleri ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri olabilmektedir. Önceden belirlenen kriterlere uygunluk, nitel ya da nicel olabilmektedir (Karacan ve Uygun, 2016: 33).

‘Tarafsız bir şekilde kanıtların toplanması ve değerlendirilmesi’ ibaresi ise denetçinin önyargıya kapılmadan, bağımsız bir uzman olarak özenle inceleme

yapması ve sonuçları titizlikle değerlendirmesidir. Dolayısıyla denetimin en önemli özelliğinin tarafsızca kanıt toplayıp bu kanıtları değerlendirmek olduğu görülmektedir. Ancak burada kanıtın tarafsız ve subjektif olup olmamasının bir öneminin olmadığı ifade edilmelidir. Süreçteki taraflar ise ilgili çıkar gruplarını makro anlamda da kamuyu ifade etmektedir. Denetçinin ulaştığı bulguları kullanan herkes bir taraftır. Taraflar, ortaklar, işletme yöneticileri, kredi verenler, devlet kurumları ve kamuoyu olabilmektedir (Cömert, 2016: 5).

Denetim sürecinin son aşaması ise sonuçların raporlanmasıdır. Sonuç bildiriminin temelinde onaylama işlemi bulunmaktadır. Denetçiler, işletme yönetiminin ekonomik faaliyetlere ilişkin iddialarının geçerliliğini ve güvenilirliğini inceleyerek bu iddiaları onaylamakta ya da reddetmektedir. İncelemeye ilişkin bulguların ve denetçinin bulgulara ilişkin görüşlerinin açıklanması yazılı rapor şeklinde yapılmaktadır. Denetçinin yazılı raporu, önceden belirlenen kriterler dahilinde ekonomik faaliyetlerin sonuçlarına ilişkin yapılan raporlamanın doğru, dürüst, açık ve güvenilir bir şekilde yapılıp yapılmadığına ilişkin görüşlerini içermektedir. Denetçiler raporlarında yer alan finansal raporların yüzde yüz doğru olduğunu onaylamaz (Ergüden vd., 2018: 415).

1.2. Denetim Türleri

Denetim, genel olarak amaçlarına ve işletme ile denetçi arasındaki ilişkiye göre olmak üzere iki tür olarak sınıflandırılmaktadır.

1.2.1 Amaçlarına Göre Denetim

Denetimin amaçlarına göre sınıflandırılmasında finansal denetim, usul denetimi ve faaliyet denetimi olmak üzere üç tip denetim söz konusudur. Genel olarak finansal denetimde işletmenin finansal tablolarının doğruluğu ve güvenilirliği, usul denetiminde belli bir otorite tarafından belirlenen kıstaslara uyulup uyulmadığının tespiti, faaliyet denetiminde ise işletmenin etkinlik ve verimliliğinin ne durumda olduğunun incelenmesi amaçlanmaktadır.

Finansal Denetim: Finansal denetim (mali tabloların denetimi), denetimi yapılan tabloların düzenlenme ilkeleri, muhasebe usul ve esasları ve yasalara uygunluğunun ölçümüne yönelik bir faaliyettir. Finansal denetimin amacı bilanço, gelir tablosu, satışların maliyet tablosu, fon akım tablosu ve özkaynak değişim tablosu gibi tabloların bütünsel olarak belirlenen kriterlere uygunluğunun tespitidir. Denetim esnasında bu tabloların farklı amaçlara göre kullanılabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Herhangi bir denetim süreci, geleneksel olarak öncelikle mali tabloların denetimi ile başlamaktadır (Kızıl, Akman ve Korkmaz, 2015: 199).

Usul Denetimi: İşletmenin finansal işlemler ve faaliyetlerinin, yönetim, yasalar ve diğer otoriteler tarafından belirlenen yöntemlere, kurallara ve mevzuatlara ne ölçüde uygun olduğunun denetlenmesi sürecidir. Usul denetiminin amacı, işletme faaliyetlerinin yetkili organlar tarafından belirlenen kriterlere uygunluğunun tespit edilmesidir. Tüm işletme faaliyetleri usul denetimine tabi tutulabilmektedir. Usul denetimini işletmelerin tepe yönetimleri, kendilerinin koyduğu kurallara ne ölçüde uyulduğunu denetlemek için de yapabilmektedir (Demirtaş, 2016: 777).

Faaliyet Denetimi: İşletmelerin önceden belirlenen amaçlara ulaşım ulaşmadığının ve verimliliğinin tespitinde kullanılan, işletme politikalarının ve politika sonuçlarının değerlendirilmesini sağlayan denetim türüdür. Faaliyet denetimi, işletmelerin örgütsel yapısı ve iş akışı gibi unsurlara yönelik geniş kapsamlı bir inceleme faaliyetidir (Savcı, 2019: 83). Denetimi yapılacak faaliyet konusu işletmelerin finans, pazarlama, satın alma, insan kaynakları ve Ar-Ge gibi departmanlarının işletme politikalarına uygunluğu da olabilmektedir. Faaliyet denetiminin kriterleri bütçeler, performans kriterleri ve verimlilik oranları olabilmektedir. Kamu ve özel sektörde iç denetçiler tarafından gerçekleştirilen faaliyet denetimi, işletmelerin kendi belirlediği amaçlara ulaşma derecesinin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilmektedir (Bayrakçı ve Demirel, 2017: 55).

1.2.2. Denetçi ile İşletme Arasındaki İlişkiye Göre Denetim

Denetim faaliyeti, denetçi ile işletme arasındaki ilişkiye göre de sınıflandırılabilir. İç denetim, işletme bünyesinde yapılan denetimken, dış denetim ise bağımsız denetim ve kamu denetimi olarak ikiye ayrılabilir.

İç Denetim: Modern anlamda iç denetimin 1941'te İç Denetçiler Enstitüsü'nün kurulmasıyla başladığı kabul edilmektedir. 1940'lı yıllar, yolsuzluğun önlenmesi, faaliyetlerin incelenmesi ve mali etkinliğin artırılabilmesi için yönetsel denetim anlayışının filizlendiği bir dönemdir. İç Denetim Enstitüsü'nün 1947'de yaptığı tanımda iç denetimin, kurum faaliyetlerinin incelenip değerlendirilmesi amacıyla kurum içinde gerçekleştirilen bağımsız bir değerlendirme faaliyeti olduğu vurgulanmıştır (Kurnaz ve Dindaroğlu, 2016: 54). Günümüzde ise iç denetimin ilgi alanına kuruma danışmanlık hizmeti verilmesi ve değer yaratımı gibi amaçlar da eklenmiştir. İç denetim, coğrafi kısıtlamalara bakılmaksızın kurumun faaliyetlerinin tamamını kapsamaktadır. Bu bağlamda iç denetimi, kurumun faaliyetlerini geliştirip kuruma değer katmak üzere tasarlanan bağımsız ve tarafsız güvence ve danışmanlık hizmeti olarak tanımlamak mümkündür.

İç denetim, işletme faaliyetlerinin uygunluğunun ve etkinliğinin, sağlanan bilgilerin güvenilirliğinin üst yönetime rapor edilmesidir. İç denetim aracılığı ile işletme varlıkları korunabilmektedir. İşletmeler karar almaya yetkili mercilere bilgi verebilmek amacıyla kendi bünyelerinde denetçi grubu oluşturabilmektedir. Bu grubun yaptığı faaliyet, iç denetimdir. İç denetimin mesleki yetkinliğe ve donanımına sahip insanlar tarafından yapılmasını sağlamak amacıyla dünyada çeşitli kuruluşlar tarafından eğitimler verilmektedir (Güneş ve Kaygusuzoğlu, 2018: 210).

İç denetim yapılmasında, firmaların ihtiyaç listesinin uzunluğu genellikle başlıca nedendir. Ürün ve hizmetlerin üretimi ve sunumunda kaliteye odaklanarak çalışanlara daha fazla sorumluluk verilmesi nedeniyle artan kontrol ihtiyacı iç denetim ihtiyacını doğurmaktadır. Ayrıca hizmet üretimi ve sunumunda maliyetlerin düşürülmesi ya da en azından gözden geçirilebilmesi için ihtiyaç

olmayan faaliyetlerin durdurulması gibi nedenler de hem kamu hem de özel sektörde iç denetim ihtiyacını artırmaktadır (Aslan, 2010: 67).

Dış Denetim: İşletmelerin kendi bünyesinde olmayan denetçiler tarafından yapılan denetimlerdir. Dış denetimde işletme dışındaki tüm üçüncü kişi ve kurumlara mali tabloların ne durumda olduğu, mali tabloların doğruyu gösterip göstermediği ve önceki yıllardaki faaliyet sonuçlarının raporu gibi bilgilendirmeler yapılmaktadır (Yaşar, 2013: 470). Gündelik uygulamada ise bağımsız dış denetim ve kamu denetimi olmak üzere iki bölümde sınıflandırılabilir. Bağımsız dış denetim, çoğunlukla bir denetim sözleşmesi ışığında mali müşavirler tarafından gerçekleştirilmektedir. Kamu denetimi ise görev ve yetkileri yasalar çerçevesinde belli olan kamu denetçileri tarafından mali tablo, uygunluk ve faaliyet denetimlerinin raporlanmasından ve sunumundan ibarettir. Çeşitli kamu kuruluşlarının bünyesindeki denetçiler, işletme faaliyetlerinin kamu yararına, hukuka ve devletin ekonomi politikalarına uygunluğunu denetlemekle görevlidir (Tuan, 2009: 4).

İç denetçiler ile dış denetçilerin, işletme ile kurdukları ilişkinin içeriği farklıdır, bu yüzden söz konusu denetimler farklı özelliklere sahiptir. Tablo 1’de iç denetçi ve dış denetçi arasındaki farklar görülmektedir.

Tablo 1: İç Denetçi ve Dış Denetçi Arasındaki Farklar

Nitelikler	İç Denetçiler	Dış Denetçiler
Görevlendirilmesi	İşletme yönetiminin atanır. İşletmenin çalışmasıdır.	Şirketin yapmış olduğu sözleşme uyarınca görev yapar. Şirket elemanı değildir.
Amaç	İşletmenin ihtiyaçlarına hizmet eder.	Güvenilir finansal bilgiye ihtiyaç duyan üçüncü kişilere hizmet eder.
Görev Kapsamı	Örgütte etkinlik, yeterlik ve ekonomiklik için her türlü faaliyet ve kontrolleri inceler.	Öncelikle bilanço ve gelir tablosu hesaplarını inceler. Faaliyetleri ve iç kontrolleri finansal verilerin güvenilirliği ve inceleme alanını belirlemek için araştırır.
Lisanslama	Lisanslama mecburi olmamakla birlikte Sertifikalı iç denetçi (CIA) lisansı alınabilmektedir.	Lisanslama zorunludur. Sertifikalı Kamu Muhasebecisi (CPA), ülkemizde ise SMMM ya da YMM olması gereklidir.
Hataların Bulunması ve Önlenmesi	İşletmenin faaliyetleri arasındaki her türlü hatanın bulunması ve önlenmesi ile doğrudan ilgilidir.	Hatanın mali tablolar üzerindeki etkisi önemli ölçüde ise doğrudan ilgilidir.
Sorumluluk	Yönetim Kuruluna karşı sorumludurlar.	Kusurlu olduklarında hukuki ve cezai sorumlulukları bulunmaktadır.
Bağımsızlık Derecesi	Denetim faaliyetleri bağımsızdır. Ancak yönetimin ihtiyaç ve isteklerine uymak zorundadır.	Her açıdan yönetimden ve yönetim kurulundan bağımsız olması esastır.
Çalışma Zamanı	Denetim çalışmaları yıl boyunca devam eder.	Genellikle yılda bir defa ve dönem kapandıktan sonra denetim yapar.

Kaynak: (Korkmaz, 2007: 8).

1.2.3. Yapılış Zamanına Göre Denetim

Denetim, yapılış zamanına göre de sınıflandırılabilir. Buna göre denetimi sürekli denetim, sınırlı denetim ve özel denetim olmak üzere sınıflandırmak mümkündür.

Sürekli Denetim: SPK düzenlemeleri çerçevesinde hazırlanması ve kamuya açıklanması zorunlu yıllık mali tabloların tümünün denetimidir. Bu tür denetimin her yıl yapılması zorunludur.

Sınırlı Denetim: Bilanço ve gelir tablosunun altışar aylık ara bilanço ve gelir tablolarının denetimidir.

Özel Denetim: Menkul kıymetlerin halka arzı, birleşme, devir ya da tasfiye kararlarına dayanak teşkil edecek mali tabloların ilgili tebliğ uyarınca denetlenmesi işlemidir.

1.3. Bağımsız Dış Denetim

Çalışmanın bu kısmında bağımsız dış denetim açıklanacaktır. Bu kapsamda öncelikle kavrama değinilecek, sonrasında bağımsız dış denetimin amaçları ve işlevlerinden bahsedilecektir. Sonrasında bağımsız dış denetimin kalitesini etkileyen faktörler, bağımsız dış denetim sözleşmesi ve bağımsız dış denetim kuruluşlarının sorumlulukları ele alınacaktır.

1.3.1. Bağımsız Dış Denetim Kavramı

Bir şirketin işlemlerinin ve kayıtlarının standartlara veya düzenlemelere uygun olduğunu doğrulamak için denetimler yapılır. En çok tartışılan denetim türleri arasında ve en sıkı şekilde yönetilenler arasında kamu ve hissedar çıkarlarını korumak için yapılan finansal denetimler yer almaktadır. Diğer denetim türleri, bilgi teknolojisi güvenlik açıklarını, yazılım geliştirme uygulamalarını, yönetim sistemi süreçlerini, güvenlik ve evre uygulamalarını ve herhangi bir sektöre özgü senaryoları içermektedir. Denetlenen ne olursa olsun,

denetim süreci şartlarının ortak bir unsuru denetçi bağımsızlığına duyulan ihtiyaçtır (Özekicioğlu, 2017: 610)

Denetçi bağımsızlığı kavramı, aslında denetçinin ve denetim kuruluşlarının tarafsız, objektif bir değerlendirme yapacağını bir tanımı olarak karşımıza çıkarmaktadır. Denetim yapan kişinin denetlenen tarafla bir ilişkisinin olmaması gerekmektedir. Bu açıdan herhangi bir ilişkinin olmayışı, denetim bulgularındaki tarafsızlık olasılığını ortadan kaldırır. Bir şirket, bir iç denetçi görevlendirdiğinde veya iç veya dış denetim hizmetleri gerçekleştirmek için bir sözleşme imzaladığında karşılıklı olarak bir ilişki oluşmaktadır. Kurumsal dünyada mutlak nesnellik elde etmek zor olmakla birlikte, bu durumlarda denetçi tarafsızlığını daha da arttırmak için hükümet kuralları, meslek etiği politikaları ve endüstri standartları uygulamaya konulmaktadır. Türkiye’de ise bu duruma ilişkin olarak bağımsız dış denetim ile ilgili yönetmelik bulunmaktadır² (Ulusoy, 2006: 290).

Bağımsız denetim hem denetlenen firmanın hem de halkın ilgisini çekmekte ve yönetime doğru bilgi akışını sağlamaktadır. Bağımsız dış denetime sahip bir şirkette, tüm pay sahiplerinin menfaatlerinin tümü daha iyi korunabilmektedir. Ayrıca geleceğe yönelik olarak finansal tablolarda güçlü tahminler ve analizler yapılmasına yardımcı olmakta ve güvenilir kararlar alınmasını sağlamaktadır (Dedman, Kausar ve Lennox, 2014: 8). Bu açıdan finansal tabloların gerçekleri yansıtır yansıtmadığını gösteren bağımsız dış denetim, işletme yönetimi ve çalışanların olası sahtekârlıklardan korunmasına yardımcı olur. Ayrıca bağımsız olarak denetlenmiş finansal tablolara sahip şirketler, daha düşük maliyetli finansmana ulaşabilmektedir (Vanstraelen ve Schelleman, 2017: 575).

Bağımsız dış denetim, finansal tabloların hem güvenilirliğini hem de doğruluğunu artırmaktadır. Bu açıdan oldukça önemli bir işlev üstlenen denetimin amacı, işletmelerin hazırladığı finansal tabloların ne ölçüde doğru ve güvenilir olduğu hakkında bir görüş bildirmektir. Finansal tabloları hazırlayan şirket ile

² 26.12.2012 Tarih ve 28509 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Bağımsız Denetim Yönetmeliği’nde bağımsız denetim, “*Finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanması*” olarak tanımlanmıştır.

hiçbir organik bağı olmayan, alanında uzman olan denetçiler tarafından, uluslararası denetim standartlarına uygun olacak biçimde yürütülen denetim uygulaması sonucunda finansal tabloların güvenilirliği artırılmaktadır (Çalıyurt ve Kesimli, 2015: 18).

Bağımsız denetim, kredi veren kuruluşlar açısından da önem taşımaktadır. Kredi kuruluşları, kredi verdiği şirketin finansal tablolarının bağımsız denetimden geçmiş olmasını arzu etmektedir. Böylece kredi kuruluşuna sunulan finansal tabloların doğru ve güvenilir olduğundan emin olmakta ve verilecek kredinin miktarını ve kredi limitini buna göre ayarlayabilmektedir. Dolaylı bir sonuç olarak da ödenmeyen kredilerin miktarı ve sayısı azalmaktadır. Şirketler açısından bakıldığında ise finansal tablosu ve faaliyet raporları bağımsız denetimden geçen ve usulüne uygun hazırlanan şirketlerin krediye ulaşma imkânları artmaktadır (Ulusoy, 2007: 37).

1.3.2. Bağımsız Dış Denetimin Amaçları

Dış denetimin temel amacı, denetlenen kuruluşun yönetsel politikalara, iş süreçlerine (prosedürlere) ve kuruluş gereksinimlerine ne ölçüde uyduğunu belirlemektir. Dış denetçiler, müşterinin finansal tabloları hakkında görüş içeren bir rapor yayınlama amacıyla inceleme yapar. Tipik bir bağımsız denetim, finansal tabloların adaletli ve güvenilir olup olmadığına dair bir kanıt/rapor sunar. Bu rapor, denetlenen kuruluşun yetkili mercilerine genellikle yazılı şekilde iletilir. Bununla birlikte bulguların sözlü bir şekilde sunulması da istenebilir. Ayrıca bir denetim çalışması sırasında denetçi, denetlenenin muhasebe işlemlerinin etik kurallara ve gerçeğe uygunluğunun yanında olası kusurları hakkında da bilgi sahibi olmaktadır (Kandemir ve Akbulut, 2013: 41).

Daha önce de belirtildiği gibi bağımsız denetimde amaç, finansal tabloların durumu ile faaliyetlerin neticelerinin gerçeğe uygun olup olmadığı ve oluşturulan raporların raporlama standartlarına uygunluğu konusunda bağımsız denetçinin görüş bildirmesini sağlamaktır (Bulca ve Yeşil, 2014: 53). Halka açık anonim şirketlerin dış denetimi ile yatırımların güven içerisinde halka açık anonim şirketlere yönlendirilmesi amaçlanmıştır. Böylece, sermaye piyasası gelişecek ve

ekonomik kalkınmaya katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla etkin bir dış denetim olmadan sermaye piyasasının gelişmesi olası değildir (İnaltong ve Taş, 2015: 80)

1.3.3. Bağımsız Dış Denetimin İşlevleri

Bağımsız dış denetimin bilgilendirme, koruyuculuk, caydırıcılık ve ekonomiklik işlevleri bulunmaktadır.

Bilgilendirme İşlevi: Yatırımcılar için bilgi sahibi olmak son derece önemlidir. Bilgilendirme fonksiyonu doğrultusunda kamuyu aydınlatma ilkesi ile yatırımcıları risklere karşı bilinçlendirmek amaçlanmıştır. Böylece tasarruf sahiplerine bilinçli ve doğru yatırım yapma imkânı sunulmaya çalışılmaktadır. Bağımsız denetçilerin, bilgilerin doğruluğunu tarafsız olarak kontrol edebilmesiyle, bilgilendirme işlevi de yerine getirilmiş olacaktır (Mizrak, 2016: 4).

Koruyuculuk İşlevi: Bağımsız denetimin bir diğer önemli işlevi ise yatırımcılara doğru ve eksiksiz bilgi sağlanması aracılığıyla potansiyel yatırımcıların korunmasıdır. Bağımsız denetim sonucu, olası hatalar en aza indirilerek, yatırımcıların bu muhtemel hatalardan zarar görmesi engellenmek istenmektedir. Koruyuculuk işlevinin bir başka boyutu ise işletmeyi yönetenlerin kötü niyetli hareketlerinin işletmeyi zarara uğratmasının önüne geçilebilmesidir. Örneğin; finansal tablolar oluşturulurken ortaya çıkabilecek kayıt hatalarının önlenmesi ya da işletme ortaklarının, pay sahiplerinin ortaya çıkarabileceği zararları önleme açısından koruyuculuk işlevi etkili olabilmektedir (Or, 2011: 42).

Caydırıcılık İşlevi: Bağımsız denetimin olmadığı durumlarda kamuya açıklanacak mali tabloların, bunları hazırlayanlar tarafından kendi çıkarlarıncı manipüle edilmesi riski söz konusudur. Finansal tabloların bağımsız denetçiler tarafından denetleniyor olması, raporu hazırlayanları dürüst bir şekilde çalışmaya sevk eder (Or, 2011: 43). Bu bağlamda, bağımsız denetim yoluyla bu tür durumlardan kaçınmak mümkün olmaktadır.

Ekonomiklik İşlevi: Yatırımcıları bilgilendirmeksizin, sermaye piyasası araçlarına yönlendirmek mümkün değildir. Bu yüzden mutlaka halka açık anonim işletmeler hakkında tarafsızca hazırlanan ve güvenilir hale getirilmiş bilgilere

ihtiyaç duyulur. Bağımsız denetim sonucu, yatırımcıların piyasaya olan güveni artacak ve yatırıma yönelebileceklerdir. Bunun sonucunda da makro düzeyde ekonomik kalkınma tetiklenecektir. Yatırımların piyasaya çekilmesi kadar piyasada tutulması da önemlidir. Etkin bir denetim sistemine, yatırımcıların piyasada tutulması için de ihtiyaç duyulur (Mizrak, 2016: 5).

1.3.4. Bağımsız Dış Denetim Süreci

Bağımsız denetçiler denetimi genellikle üç aşamada gerçekleştirmektedir: Planlama, Kanıt Toplama ve Rapor Yayınlama.

Denetimin *planlanması aşamasında* denetçi, kanıtları elde etmek için yapılacak denetim süreçlerini tanımlayan ve zamanlayan bir denetim programı geliştirmektedir. *Kanıt toplama* aşamasında ise, denetimin sonuçlarını desteklemek için elde edilen kanıtlar bir araya getirilmektedir. Kısacası denetim süreçleri, kanıt elde etmek için denetçi tarafından gerçekleştirilen faaliyetleri içermektedir. Kanıt toplama; gözlem, onay, hesaplamalar, analiz, soruşturma, muayene ve karşılaştırma süreçlerinden oluşmaktadır (Tanç ve Gümrah, 2015: 527).

Bağımsız denetim raporunun yayınlanması ise bağımsız denetçinin, işletmenin finansal tablolarının genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk seviyesine ilişkin bulgularını ortaya koyduğu aşamadır. Bir bağımsız denetim raporunda üç açıklayıcı paragraf bulunmaktadır. Bunlar Tanıtım, Kapsam ve Görüş paragraflarıdır.

Tanıtım paragrafı, denetlenmiş mali tabloların tanımlandığı ve denetçinin bu tablolardan ve bu tabloların denetimi sonucunda ortaya koyduğu görüşlerinden sorumlu olduğunun beyan edildiği bölümdür. *Kapsam paragrafı*, denetçinin genel kabul görmüş denetim standartlarına uygun olarak mali tabloları incelediği ve uygun testleri ne şekilde yaptığını açıklayan bölümdür. *Görüş paragrafı* ise denetçinin görüşlerini içermektedir ve denetçi, bu bölümde öne sürdüğü görüşlerinden sorumludur (Ulusoy, 2007: 40).

1.3.5. Bağımsız Dış Denetimin Kalitesini Etkileyen Faktörler

Denetimin kalitesi, hem denetçinin hem de denetim firmasının iç süreçlerinin belli bir kalite düzeyinin üzerinde olması anlamına gelmektedir. İşletmelerin özellikle finansal tablolarında çeşitli bilgisayar programları aracılığıyla yapılan hileler, işletmeye çok ciddi hukuki ve mali sorumluluklar yüklerken muhasebe ve denetim uzmanlarının da imajının zedelenmesine neden olmaktadır. Bu gibi hilelerin çoğu zaman denetimin kalitesinin yeterli düzeyde olmadığı durumlarda ortaya çıktığı görülmektedir (Acar, Senal ve Usul, 2011: 288).

Denetimin kalitesi, denetçinin bağımsızlığı ve teknik açıdan sahip olduğu uzmanlık ile doğrudan ilişkilidir. Bunun yanı sıra ortağın ya da yöneticinin tutumu, denetim elemanlarının bağımsızlığı, uygulama kalitesi, denetim standartlarına uyulması, kurumsal yönetim, denetim komitesi, etik standartlar, denetçinin gelir düzeyi, mesleğine ve etik ilkelere bağlılığı, denetçi rotasyonunun uygulanması gibi faktörler de denetimin kalitesini etkileyebilmektedir (Acar, Senal ve Usul, 2011: 289).

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL FINANS KRİZİ

Kriz, iktisat literatüründe sıkça gündeme gelen ve incelenen bir konudur. Gerek teoride gerek uygulamada, ekonomik sistem içinde yaşanan krizlerin nedenleri anlaşılmaya ve sonuçları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bazen tekil ülke örneğinde, bazen bölgesel bazen de uluslararası ölçekte farklı türlerde ekonomik krizler yaşanmıştır. Dolayısıyla bu noktada ekonomik krizler, iktisadi hayatın ayrılmaz bir parçasıdır.

Çalışmanın bu bölümünde literatürde son kriz olarak adlandırılan 2008 Küresel Finans Krizi, ele alınmıştır. Bu çalışma açısından Küresel Finans Krizi'nin önemi, bağımsız denetimin finansal piyasalar üzerine etkisinin bu kriz üzerinden örneklendirilebilir olmasından kaynaklanmaktadır. Finans piyasalarının denetimi/denetim dışı bırakılması tartışmaları, Küresel Finans Krizi sonrası da önemini korumaktadır. Bu bağlamda öncelikle finansal kriz kavramı ele alınmış, sonrasında ise finansal kriz türlerine değinilmiştir. Ardından 2008 Küresel Finans Krizi ana hatlarıyla açıklanmış, Türkiye'de krizin etkilerine kısaca değinilmiş ve kredi derecelendirme kuruluşlarının Küresel Finans Krizi'ndeki rolü değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde Küresel Finans Krizi'ne yönelik açıklamalar, son derece genel ve bağımsız denetim-finance piyasalar ilişkisi bağlamında ele alınmıştır.

2.1. Finansal Kriz Kavramı

1980 sonrası küreselleşmenin de etkisiyle finansal kriz kavramı ekonomi gündemini daha çok işgal etmeye başlamıştır. Gündelik yaşamda kriz kavramı sıklıkla kullanılmaktadır. Bunun temel sebebi, finansal krizlerin ülkelerin iktisadi ve sosyal hayatlarında derin bozulmalara neden olmasıdır. Kriz nedeniyle ekonomide istikrar bozulurken, işletmeler iflas etmekte ve gelir dağılımı bozulmaktadır. Bu da sosyal huzursuzluklara neden olabilmektedir (Özdemir ve Köroğlu, 2017: 470).

Kriz kelimesinin kökeni Yunanca “krisis” kelimesine dayanmaktadır ve sosyal bilimlerde buhran, bunalım, birdenbire meydana gelen kötüye gidiş, büyük sıkıntı olarak ifade edilmektedir (Akça ve Yakışık, 2010: 2). Ekonomik açıdan kriz, ekonomik yapı içinde ana değişkenler arasındaki ilişkilerin ekonominin dengesini olumsuz etkileyecek ya da bozacak bir biçimde değiştiği bir durum olarak ele alınmaktadır. Krizlerin bitiş zamanı ise ekonomik sistemin aktörlerinin krize karşı aldıkları tedbirlere ve tedbirleri zamanında uygulanmalarına bağlıdır (Eren ve Saraçoğlu, 2017: 91).

Finansal kriz kavramında ise, finans piyasasının alt sektörleri olan para, bankacılık ve dış borç ile ilgili olarak ortaya çıkan şoklar büyük ölçüde belirleyicidir. Finansal krizler, bankacılık sektörü ile diğer mali kurumların ödeme güçlülüğü içine düşmesi, menkul kıymet piyasalarında oluşan çöküntüler ve ekonomik faaliyetlerdeki belirsizliklerin çoğalması şeklinde oluşmakta ve bu da üretimi, istihdamı ve ulusal paranın değerini düşürmektedir (Yiğit, 2017: 190).

Bir ülke ekonomisinde, finansal istikrarı sağlayacak en önemli noktalardan biri ülke ekonomisinin dengelerini bozabilecek beklenmedik durumlara karşı ülke ekonomisinin bu şoklara karşı gösterdiği duyarlılıktır. Finansal kriz, ekonomik sistem içerisinde finansal varlık olarak bilinen hisse senetleri, döviz, devlet tahvili gibi menkul kıymetlerin fiyatlarında birden bire, beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan dalgalanmaların döviz piyasalarında yarattığı aksaklıklar neticesinde bunun bankacılık piyasasına yansımalarından kaynaklanan, geri dönüşü olmayan kredilerin yarattığı sorunlar şeklinde açıklanabilmektedir. Finansal kriz ortamında varlık fiyatları, emtialar, finansal kurumların değerlerinde düşüş gerçekleşir. Finansal varlıkların işlem gördükleri piyasalarda finansal varlıkların değer kaybetmesi yatırımcıların bu varlıkları elinden çıkarmak için satışını gerçekleştirmek istemesi nedeniyle bankalara yönelmeleri ile borsada meydana gelen bu gerileme beraberinde döviz fiyatlarında artışı getirir; tahvil fiyatları düşer, faizler artar, gayrimenkul fiyatlarında da düşüşler görülür. Bu bozulmalar dolayısıyla önemli sonuçlara varılır; bankalar mevduat ve borç yükümlülüklerini yerine getiremezler bunun sonucunda bankalar iflas ederler. Döviz fiyatlarındaki artış, Merkez Bankası’nın piyasaya döviz vermesine rağmen döviz fiyatlarındaki artışı durduramaz. Dış alacaklar ve vadesi gelen krediler yenilenmez ise, borçlu

olan ülke dış borcunun anaparalarını ödeyemez duruma gelir. Finansal kriz olarak adlandırılan bu olgu; bankacılık, döviz ve dış borç krizi olarak adlandırılan üç tür kriz biçiminde ve bunlardan en az ikisini içererek oluşur (Eraslan ve Timurtaş, 2015: 22).

Eğer finansal bir kriz, ekonominin reel kesimine de bulaşmışsa; yani şirketler ve hane haklarını etkileyerek toplam üretimi, yatırımı, tüketimi, istihdamı düşürecek sonuçlar meydana getirmiş ise ayrıca bir ekonomik krizden söz etmek gerekir.

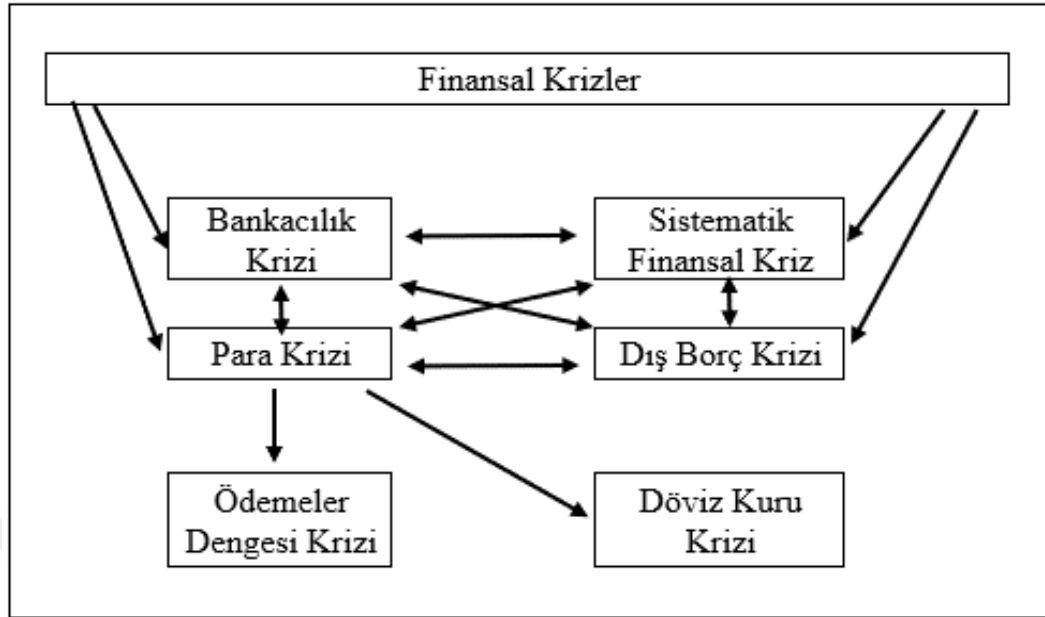
2.2. Finansal Kriz Türleri

Finansal krizler, aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere birbiriyle ilişkili ve ilk anda krizin etkilerinin ortaya çıktığı alana bağlı olarak tanımlanmaya çalışılan krizlerdir. Geniş sınıflandırmalar altında ele alınabilmekle birlikte genelde parasal kriz, bankacılık krizi ve sistematik kriz olmak üzere üç başlık altında ele alınmaktadır³.

Spekülatif gelişmeler karşısında parasal otoritenin faiz oranlarını arttırarak ya da döviz rezervlerini satarak yerel para birimini savunmasıyla sonuçlanan kriz parasal krizi, bankaların ödemeleri askıya alması ya da iflası nedeniyle kamunun büyük oranlı yardımda bulunmasına yol açan süreç bankacılık krizini ve piyasanın etkin işleyiş mekanizmasını bozup finansal piyasalarda yıkıma neden olan krizler ise sistematik krizleri oluşturmaktadır.

³ Finansal krizlerin çeşitlerine, ortaya çıkış mekanizmalarına ve etkilerine ilişkin literatürde çok sayıda çalışma yer almaktadır. Bu çalışmanın temel konusu finansal krizler olmadığı için çalışmanın bu bölümünde son derece genel bilgilere yer verilmiştir. Finansal krizler ile ilgili ayrıntılı bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Mert Ural (2003), Finansal Krizler ve Türkiye, DEÜ İİBF Dergisi, Cilt :18, Sayı:1, ss. 11-28, Mahfi Eğilmez (2009), Küresel Finans Krizi-Piyasa Sisteminin Eleştirisi, Remzi Kitapevi, 4. Basım, Mustafa Sönmez (2009), 100 Soruda Küresel Kriz ve Türkiye, Alan Yayıncılık:206, Güncel Sorunlar Dizisi:34.

Şekil 1: Finansal Kriz Türleri

Kaynak: (Özdemir ve Köroğlu, 2017: 466).

Bankacılık Krizi: Bankaların mevcut borçlarını konsolide ederek erteleyememesi ile başlayan bir süreçte bankaların likidite sıkıntısı çekmeleri ve ardından iflas ettiklerini beyan etmeleri durumunda oluşan aksaklığa bankacılık krizi adı verilir. Modern ekonomilerde bankaların mevduatı bir ödeme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür bir kriz, sektör içerisindeki bir ya da birden fazla bankanın ödeme gücü çöküp iflas ettiği durumlarda, güçlü bir alt yapıya sahip olmayan sektördeki diğer bankaları da etkileyerek onların da ödeme gücü içerisinde girmesine neden olabilmektedir (Oktar ve Yüksel, 2015: 38).

Bankacılık krizleri diğer kriz türlerine göre nispeten daha uzun süreli olmaktadır. Çünkü krizin bankacılık sektörüne hem yayılması hem de krizin etkilerinin geçmesi belli bir zaman alır. Bankacılık sektöründe iflasların oluşması, mevduatların hızlı bir şekilde azalması, finans harici piyasalardaki dalgalanmalar ve ödenmeyen kredilerin artması, bankacılık krizini etkileyen temel konulardır (Ari ve Özkeskin, 2016: 51).

Parasal Kriz: 1980’li yıllardan itibaren Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası’nın (DB) etkisiyle özellikle gelişmekte olan ülkelerin finansal serbestleşme sürecine ağırlık vermesiyle birlikte kısa vadeli sermaye hareketlerinin önemi giderek artmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin önemli sorunlarından olan dış açığı kapatmada dış borcun yerini, kısa vadeli sermaye

hareketleri almıştır. Ülkelerin uluslararası finansal piyasalarla bütünleşme çabaları ve bunu genelde kendi ekonomik kırılganlıkları ve altyapı yetersizliklerini dikkate almadan yapmaları ise ülkelerin parasal nitelikte krizler yaşamasına neden olmuştur (Demezve Özdemir, 2018: 281).

Parasal kriz, ülke parasının diğer ülke paraları karşısındaki ani bir hareketi ve sermayenin ani ve büyük hacimli bir şekilde ülkeden çıkışını kapsamaktadır. Temel olarak ülke para biriminin döviz cinsinden değerindeki spekülasyon değişimlerin devalüasyona neden olması ya da ülkede ekonomi politikasını yürütenlerin döviz rezervinin hacmini ve faizleri artırarak ülkenin para birimini savunmaya zorlandıkları durumda ortaya çıkmaktadır (Yiğiter ve Özyiğit, 2016: 525).

Sistemantik Kriz: Sistemantik krizler, para ve bankacılık krizlerinin birlikte görüldüğü krizlerdir. Finansal piyasaların ciddi şekilde bozulmasına neden olan sistemantik krizler, iktisadi, siyasi ve sosyal yaşamda derin yapısal değişimlere neden olabilmektedir (Özdemir ve Köroğlu, 2017: 471).

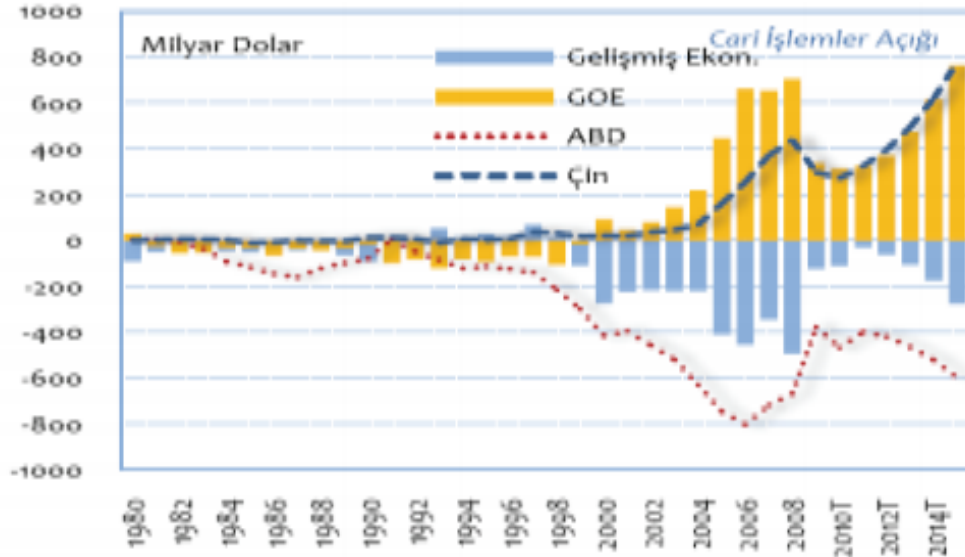
Sistemantik finansal krizlerde mutlaka bir yayılma süreci bulunmaktadır. Bir ülkedeki kurum ya da firmadaki sorunlar, diğer bir ülkenin firma veya kurumlarında çözümsüzlüğe yol açabilmektedir. Örneğin; 1998 Asya krizinde, kriz başlangıçta Kore ve Tayland'da görülürken, kısa bir süre sonra bölge ülkelerinin finansal piyasalarına da yayılmıştır (Önder, 2009: 16).

Sistemantik kriz döneminde, yatırımlar azalmakta, üretim kayıpları meydana gelmekte, milli gelir azalmakta, ekonomik kayıplar artmakta ve ekonomik etkinlikten uzaklaşmaktadır.

2.3. Küresel Ekonomi ve 2008 Küresel Finans Krizi

2008 küresel finans krizinden önce dünya ekonomisinde ortaya çıkan sorunlardan biri, cari açıklar ve fazlalıklar konusundaki dengesizlikler olmuştur. Şekil 2'de küresel olarak en yüksek cari açık veren ülkenin ABD olduğu, gelişmekte olan ekonomilerin ise genelde cari fazla verdiği görülmektedir. Dolayısıyla petrol ihraç eden ülkeler ile Asya ülkeleri, ABD'nin cari açığını finanse etmiştir (Afşar, 2011: 148).

Şekil 2: 2008 Küresel Finans Krizi Öncesi Seçilmiş Ülke Gruplarının Cari Açık ve Fazlaları

Kaynak: (Afşar, 2011: 149).

Kriz öncesi dönemde, gelişmekte olan ülkeler ciddi büyüme imkânları yakalamış, büyüyen ekonomilerin ise enerji ve petrol talepleri artmıştır. Bu talep te enerji ve petrol fiyatlarını arttırmıştır. Oluşan likidite fazlası sermaye ihtiyacı olan ülkelere transfer edilmiştir. Likidite fazlası, varlık fiyatlarının artışına neden olmuş ve emlak fiyatlarını şişirmiştir (Işık ve Duman, 2012: 245).

2008 yılının Eylül ayında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ortaya çıkan, daha sonra da küreselleşmenin etkisiyle tüm dünyaya yayılan küresel krizin temelinde tarihin en büyük gayrimenkul “kredi balonu” yatmaktadır. ABD'deki mortgage ⁴piyasası dönem içinde yaklaşık olarak 10 trilyon dolarlık bir sermayeye ulaşmış ve bu piyasa dünyanın en büyük piyasalarından biri durumuna gelmiştir (Afşar, 2011: 149).

Başlangıçta mortgage kredilerinin büyük kısmını “prime mortgage kredileri” denilen yüksek gelirli müşterilere sunulan krediler oluşturmuştur. Zaman geçtikçe bu krediler subprime mortgage kredileri adı altında daha düşük gelirli müşterilere de verilmeye başlanmıştır. Öyle ki, 2008 ortasında ABD'de subprime mortgage kredilerin büyüklüğü 1,5 trilyon dolara ulaşmıştır. ABD'de

⁴ Mortgage: (Mortgage Kredisi), taşınmaz malın ipotek alınması şartıyla verilen bir kredidir.

faizler geçmişe oranla daha düşük düzeyde oldukları için subprime mortgage kredilerini kullanan alt gelir grubu müşteriler daha çok değişken faizli krediler kullanmışlardır. Amerikan Merkez Bankası FED'in faizleri arttırmasıyla ve konut fiyatlarındaki düşüş nedeniyle değişken faizli kredileri kullanan müşteriler bu kredileri geri ödeyememe sorunuyla karşılaşmışlardır (Kaya ve Kaygısız, 2015: 178).

İlgili dönemde gayrimenkul fiyatlarının yükselmesiyle refahın da artacağı umudu, bireyleri gayrimenkul alımına yönlendirmiştir. Bundan dolayı Amerikalılar daha fazla borçlanıp gayrimenkullere daha fazla yatırım yapmıştır. Bu yatırımlar ekonomiye de canlılık katarak, emlak talebini arttırmıştır. Emlak talebinin artması, emlak fiyatlarını da arttırmıştır. Emlak fiyatlarının artışı ise bu kez emlak fiyatlarına endeksli değerli kâğıtlara yapılan finansal işlemlerin hacmini arttırmıştır. Bu da bireyleri ikinci ve üçüncü gayrimenkullere yatırım yapmaya sevk etmiştir. Bu gayrimenkullerin alınmasının altında yatan sebep, gelecekte bu gayrimenkullerin fiyatlarının daha da artacağı beklentisi olmuştur. Ancak bu beklentinin gerçekleşmeyeceği anlaşıncı gayrimenkul fiyatlarının hızla düşmesi, oluşan kredi balonunun sönmesine neden olmuştur (Aras, 2010: 100).

2008 Küresel Finans Krizi'nin temelinde gayrimenkul fiyatlarının şişkinliği olsa da bu şişkinliği yaratan mortgage kredileri değil, mortgage kredilerine dayanılarak yapılan işlemlerin sonucunda oluşan bir çeşit kredidir. Sorunu oluşturan şey, kredinin piyasada elden ele dolaşması ve büyük ölçekte el değiştirmesidir. Bu el değiştirme, türev ürünleri denilen finansal araçlarla yapılmaktadır (Afşar, 2011: 150).

Türev ürün, şirketlerin başka işlemlerden doğan risklerinin alışverişe konu edebilmelerini sağlayan sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler, mortgage kredisini veren ve bu kredileri kullananlar tarafından geri ödenmeme riskini üçüncü kişilere yüklemektedir. Örneğin, bir türev araç olan hedge fonlar bu görevi görmektedir. Bu riski devreden kredi kuruluşları daha büyük risklere girerek, krediler aracılığıyla türev ürünleri giderek genişletmiştir. Başlangıçta riski devretmeye yaraması öngörülen ve sistemde bir sigorta işlevi gören türev ürünler giderek kredileri de birer risk unsuruna dönüştürmüştür (Akarçay, 2016: 30).

Bu ilişkilere bakıldığında, uluslararası çapta işlem yapan tüm bankaların ve finans kuruluşlarının birbirlerine entegre olduğu görülmektedir. Söz konusu dönemde bu entegrasyonun en fazla olduğu banka da Lehman Brothers'dır. Sözleşmelerin yerine getirilemeyeceği kesinleşince Lehman Brothers batma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Süreç içinde Lehman Brothers bankalara olan sorumluluklarını yerine getiremediği gibi, ödemelerini de yapamamıştır. Amerikan Hükümeti ve FED'in bu bankayı kurtaramayacaklarını açıklamalarıyla, Lehman Brothers'dan alacaklı olan bankalar da büyük zarar görmüştür (Çağır, 2008: 61).

Söz konusu dönemde ABD ekonomisi tarihindeki en büyük cari açıkları vermektedir. Bu cari açıkları finanse etmek için büyük fonlara ihtiyaç duyulmaktaydı. Sistemin çalışma şekli ise şöyleydi: ABD'li şirketlerin sermayelerinin ve teknolojilerinin yatırım yapmak amacıyla emeğin daha ucuz olduğu Çin'e taşınması, ucuz emek ile üretim yapılmaya başlanması, bu üretilenlerin daha çok ABD ve Avrupa pazarında satılarak buradan elde edilen gelirlerle ABD hazine tahvillerine yatırım yapılması. Bu durumda ABD cari açığının büyük kısmını Çin emeğiyle finanse etmekteydi. Ancak söz konusu durumun bu şekilde devam edemeyeceği, ABD ekonomisinde gerekli reformlar yapılması gerektiği sıkça tartışılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla aslında ABD dış ticaret dengesinde bir balonun üzerinde oturmaktaydı (Kaya ve Kaygısız, 2015: 179).

2008 Küresel Finans Krizi büyük ölçüde türev ürünlere, kişi ve kurumlara verilen ve büyük oranda geri dönüşü sağlanamayan kredilere ve bu kredilerin ekonominin diğer alanlarında yarattığı krizin ABD ve dünya çapında giderek genişlemesine dayanmaktadır. Böyle sorunlu bir durumun giderek büyümesinin temelinde, düzenleyici kuralların ve finansal alanın kurallarını ve sınırlarını belirleyici kurumların eksikliği yatmaktadır. Doğal olarak böylesi küresel bir krizi bir tek nedene bağlamak rasyonel bir yaklaşım değildir. Ancak sorunun temelinde önceki dönem kurallarının gevşetilmesinin, deregülasyon, serbestleştirme ve bu serbestleştirmenin etkisiyle türev ürünlerin kurallara bağlanmasına karşı çıkılmasının etkileri olduğu dikkate alınmalıdır (Uluyol ve Kaygusuoğlu, 2011: 355).

Küreselleşmenin etkisiyle kriz, sadece gelişmiş ülkeleri değil gelişmekte olan ülke ekonomilerini de derinden etkilemiştir. Sıcak paranın kaynağı olan gelişmiş ülkelerde yaşanan sorunlar, doğrudan ekonomik gelişmesini bu sıcak para akışına bağlayan gelişmekte olan ülke ekonomilerine de yansımıştır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde sıcak paranın çıkışı, büyüme hızında düşüş ve sonuçta ekonomik daralmaya neden olan bir dizi mekanizmayı harekete geçirmektedir.

2.4. 2008 Küresel Finans Krizinin Türkiye Üzerine Etkileri

2008 Küresel Finans Krizi'nin Türkiye ekonomisi açısından 1994, 1998, 1999 ve 2001 krizlerinden ayrıldığı temel nokta, Türkiye ekonomisinde ihracat oranlarında büyük bir düşüşe sebep olmasıdır. Krizin küresel boyutta olması nedeniyle neredeyse tüm ekonomiler küçülmüş, bu düşüş ülkelerin gelir düzeylerini etkilemiş, gelir düzeylerinin düşmesiyle ülkelerin dış ticaret mallarına yönelik talepleri de düşmüştür. Bu talep düşüşünden en çok etkilenen mal grubu yatırım malları ve dayanıklı tüketim malları olmuştur. Bu durum doğrudan Türkiye'nin ihracatını da etkilemiş, talepteki düşüş üretim ve istihdam rakamlarını da doğrudan etkilemiştir. Ancak bu tür bir etkiye önceki krizlerde rastlanmamıştır (Doğru, 2015: 57).

2008 Krizi, Türkiye'de özellikle reel sektörde üretim daralması ve özel sektörün dış borçlarındaki hızlı artışlar olarak kendisini göstermiştir. 2008 öncesi büyüme rakamlarının 2008 sonunda yakalanamamasının da etkisiyle tüm sektörlerde daralma baş göstermiştir. Dolayısıyla bu kriz, Türkiye üzerinde öngörüldüğünden daha fazla olumsuz sonuçlara neden olmuştur (Hepaktan ve Çınar, 2011: 160).

Kriz sonrası Türkiye'de küçülme öncelikle, talepte yaşanan daralmadan kaynaklanmıştır. Kriz boyunca Türkiye'nin aldığı önlemlerin yetersiz kalması nedeniyle tüketicilerin ve yatırımcıların kendilerince önlem almaya çalışarak talebi düşürmesi sonucunda durgunluk baş göstermiştir. Süreç boyunca işsizlik oranları artmış, bu da talepteki daralmayı daha da derinleştirmiştir (Mercan, 2014: 133).

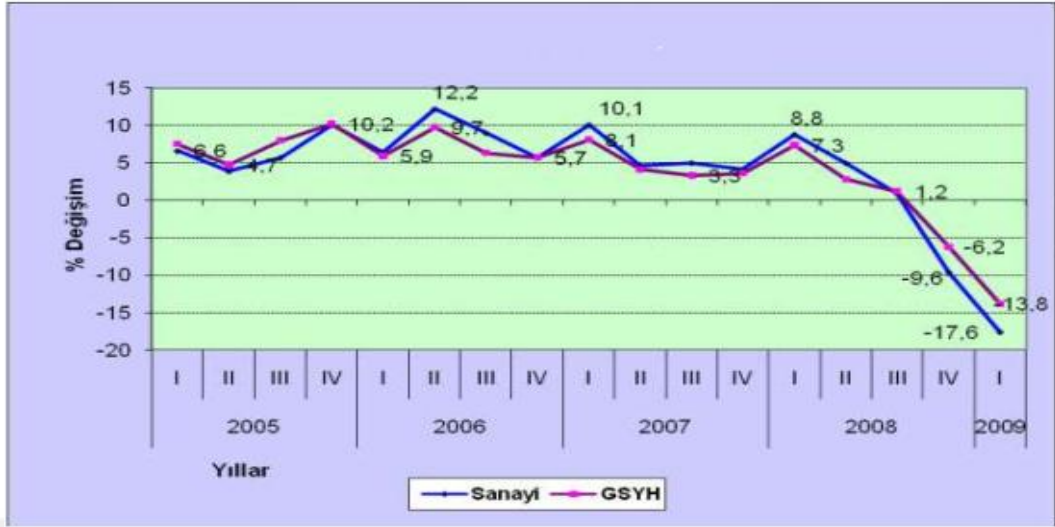
Krizin Türkiye'deki etkilerinin derinleşmesine neden olan diğer unsurlar dış talepteki daralma, ihracatın azalması ve döviz girişinin azalmasıdır. Bununla birlikte içeride kredi olanaklarının da daralması sonucunda, bankalar özellikle özel sektördeki firmalara kredi vermeyi durdurmuştur (Özdemir, 2013: 255).

Süreç içinde Türkiye'de reel ekonomide kayıplar ortaya çıkmıştır. İşsizlik oranları Aralık 2008'de yüzde 13,6'ya yükselmiş, işsiz sayısı 3,3 milyona ulaşmıştır. Sanayinin kapasite kullanım oranı Şubat 2009'da bir önceki aya göre yüzde 15 azalarak yüzde 63,8'e gerilemiştir. Ocak 2009'da cari işlemler dengesi ithalatın azalmasının da etkisi ile 291 milyon dolar fazla vermiştir. Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye girişinin azalması ve döviz kurlarının yükselmesi nedeniyle ülkenin dış borç yükü de ağırlaşmıştır (Erarslan, 2016: 80).

2007 yılının aralık ayında toplam sanayideki küçülme yüzde -1,9 olmasına rağmen yıllık bazda toplam sanayi büyümesi yüzde 7,23 olarak gerçekleşmiştir. İmalat sanayinde ise 2007 yılının aralık ayında yüzde -2,6 oranında küçülme olsa da sanayi üretimi yıllık bazda yüzde 7,03 oranında artmıştır. Aylık bazda küçülmeye rağmen, 2008 yılına girerken Türkiye sanayisinde büyüme eğiliminin imalat sanayinde ve toplamda devam ettiği görülmektedir. 2008 yılına girildiğinde ise yılın ilk çeyreğinde; imalat sanayinde de yüzde 6,90, toplam sanayide ise büyümenin yüzde 7,53 olarak gerçekleştiği, ancak yılın 2.çeyreğinde ise keskin bir düşüş eğilimi gözlemlendiği dikkati çekmektedir. Bu dönemde toplam sanayi üretiminde büyüme yüzde 4,2'ye inmiştir (Hepaktan ve Çınar, 2011: 162)

Bu süreç büyüme hızlarına şöyle yansımıştır: 2008 yılının ortalarından itibaren büyüme oranı hızla düşmüştür. 2008 yılının 1. çeyreğinde yüzde 7,3 olan GSYH oranı, 2. çeyrekte yüzde 2,8'e, 3. çeyrekte yüzde 1,2'ye ve 4. çeyrekte ise yüzde -6,2'ye düşmüştür. Düşüş 2009 yılının ilk çeyreğinde de devam etmiş ve yüzde -13,8 olarak gerçekleşmiştir. Aşağıdaki şekil bu durumu ifade etmektedir:

Şekil 3: GSYİH ve Sanayi Sektöründe Büyüme Hızı

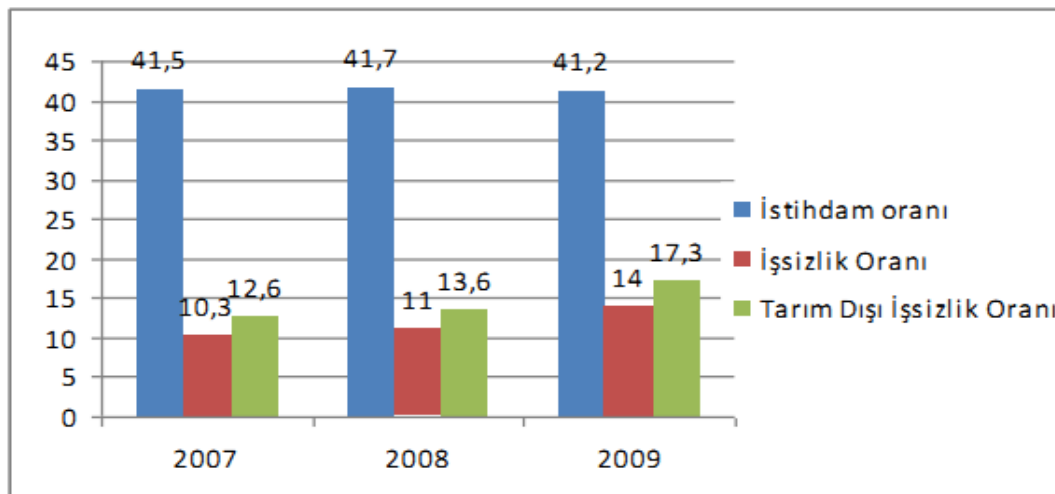

Kaynak: (Çiçek ve Hatırlı, 2009: 5).

Küresel finans krizinin bir diğer etkisi istihdam üzerinde olmuştur. Kriz nedeniyle büyümede yaşanan azalışa paralel olarak işsizlik oranı da daralmanın başladığı 2007 yılından itibaren gittikçe artış göstermiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre işsizlik oranı 2007 yılında yüzde 10,3 düzeyindeyken, 2009 yılında bu oran yüzde 14'e yükselmiştir (Bkz. Şekil 4).

Bu eğilimin dar tanımlı işsizliği gösterdiği, iş arama ümidini kaybedenler dikkate alındığında uzun dönemli işsizlik olgusunun sorunu daha da ağırlaştırdığı dikkati çekmektedir.

Şekil 4: 2007-2009 İstihdam Verileri

Kaynak: TÜİK

2.5. 2008 Küresel Finans Krizinde Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Rolü

Derecelendirme kelime anlamı olarak, not vererek değerlendirme şeklinde tanımlanırken iktisat alanında ise şirketlerin taşınır mallarının ticari riskine, ülkelerin de siyasi risklerine göre güvenilirliğinin derecelendirme kuruluşları tarafından belirlenmesi olarak ele alınmaktadır. Küresel finans krizinin öngörülmesinde ve/veya krizin daha da derinleşmesinde kredi derecelendirme kuruluşlarının bir rolü/etkisi olup olmadığı genellikle tartışılan bir konu olmuştur. Bu nedenle çalışmanın bu kısmında bu konu, denetim-finansal piyasalar bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır.

Tekin (2016) açıklamalarında, aynı konu için yazar Claire A. Hill⁵ e atıfta bulunarak şirketlerdeki kredi derecelendirme çalışmalarının dünya genelinde yaklaşık 150 adet Kredi Derecelendirme Kuruluşu (KDK) ile gerçekleşmekte olduğunu, bunlardan sadece birkaçının dünya genelinde ağırlığını koruyup dikkate değer araştırmalar, çalışmalar ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda finansal sistem içerisinde piyasanın yaklaşık yüzde 95'ine ve ABD piyasasının yüzde 97'sine hâkim olan önemli 3 büyük kredi derecelendirme kuruluşu vardır. Bunlardan birincisi Moody's ikincisi Standard ve Poors ve son olarak Fitch'dir (Tekin,2016:185).

Küreselleşmenin getirdiği rekabet ortamının gün geçtikçe artması ile küresel finans sisteminin içinde yer alan sermaye sahiplerinin en güvenilir bilgiye ulaşmak ve bu bilgi ile yatırım yapmak istekleri daha da önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla hem borçluların artması ve çeşitlilik göstermesi hem de finans sisteminin giderek karmaşıklaşması, yatırımcılar ve kurumlar açısından KDK'na olan ihtiyacı ve bu kurumların önemini arttırmıştır. (Tekin,2016:181).

2007 yılının ortalarında başlayan küresel finansal krizin boyutlarının bu şekilde derin sorunlar ortaya çıkarması, aslında KDK olarak kurulan ve özellikle ağırlıkta olan üç KDK'nun (Moody's, Standard ve Poors ve Fitch) krizi ortaya çıkarabilecek sorunları öngörememesi noktasında bu kuruluşların varlığının/amaçlarının çoğu kez sorgulanmasına neden olmuştur. Örneğin

⁵ Bkz. Hill, A.C. (2009). Why Did Anyone Listen to the Rating Agencies After Enron? Journal Of Business ve Technology Law, 4(2), 283-294

Moody's'in krizden önce konut kredisi destekli menkul değerlere vermiş ve sonradan şişirilmiş olduğu görülen kredi derece notlarının krizden önce aniden düşürülmesi, krizi tetikleyen en önemli unsurlardan biri olarak kabul edilmiştir. Kriz ortamında halen konut kredisini sağlayan menkul değerlere yüksek kredi dereceleri verilmeye devam edilmesi ve bu konudaki tutumlarında gerek Moody's gerekse SveP kamuoyunu tatmin edecek herhangi bir açıklama sunamamış olması bu durumu destekleyen bir örnek olarak görülmektedir. Sonuç olarak çeşitli menkul değerlere bir yandan gerekenden daha fazla kredi derecesi verilmesi diğer yandan da kredi derecelerinde ani düşüşlere gidilmesi finansal piyasalar başta olmak üzere ekonomik sistem içerisinde domino etkileri yaratarak başta ABD ekonomisi olmak üzere tüm dünya piyasalarını derinden etkilemiştir.(Bocutoğlu,2015:111).

Yazıcı (2009:7), “.... Derecelendirme kuruluşlarının verdiği notlar finansal piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesinde de bir ölçüt olarak kullanılmakta, Basel II kriterleri gibi uluslararası veya yerel düzenlemelerde risk ağırlıklarının tespitinde temel teşkil etmektedirler” saptamasından hareketle, kredi derecelendirme kuruluşlarına yöneltilen eleştirilerin ve çözüm önerilerinin şu ana başlıklar altında toplanmasının mümkün olduğunu ifade etmektedir (s.18):

“-Büyük çoğunluğu 3 büyük kredi derecelendirme kuruluşunun elinde bulunan piyasada rekabeti geliştirmek üzere yeni piyasa oyuncularının katılımının teşvik edilmesi,

-Derecelendirme sistemlerinin son dönemde yaşanan örneklerde görüldüğü üzere büyük sapmalar yarattığı gerçeğinden hareketle yeni ve efektif metodolojiler geliştirilmesi,

-Son derece teknik olan metodolojilerin ve yapılandırılmış finans ürünlerindeki risk karakteristiklerinin yatırımcıların anlayabileceği şekilde sadeleştirilerek piyasada bulunan kredi derecelendirme kuruluşlarının karşılaştırılabilirliklerini sağlamak üzere şeffaflığın sağlanması,

-Sistemi denetleyen kuruluşların efektif çalışmasının temin edilmesi ancak denetim mekanizmasının kredi derecelendirme kuruluşlarının bağımsızlığına zarar vermemesi,

-Kredi derecelendirme piyasasında mevcut model Issuer (Lehine kredi derecelendirme hizmeti verilen) ödemesine dayanmakta olduğundan derecelendirme kuruluşlarının bağımsızlıktan uzaklaştıkları konusunda eleştiriler yöneltilmektedir. Bu nedenle mekanizmadaki denetim ve şeffaflığın artırılması yanında investor (Derecelendirme neticesinde yatırım kararı alacak olan) ödemesine dayalı sistemin de önünün açılması.”

Sonuçta kredi derecelendirme kuruluşlarının finansal piyasalar içinde raporlama ve yatırım faaliyetleri açısından önemli bir role sahip olmaları denetim-finansal piyasalar arasındaki ilişki açısından da önemlidir. Daha önce belirtildiği üzere bağımsız denetim kredi veren kuruluşlar için önemli olduğu kadar, kredi verecek kuruluşların referans aldığı derecelendirme kuruluşlarının da denetimi ve düzenlenmesi son derece önemlidir. Çünkü herhangi bir kriz anında ilk ihtiyaçlardan biri doğru ve güvenilir bilgi akışı olmaktadır ve etkin ve doğru bir denetim süreci ile bu başarılabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL FİNANS KRİZİ ÖNCESİ VE SONRASI TÜRKİYE’DE BAĞIMSIZ DENETİM: MEVZUAT AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Çalışmanın amacının bağımsız denetiminin finansal piyasalar üzerine etkisini ele almak olduğundan hareketle bu bölümde, küresel finans krizinin etkilerinden yola çıkılarak, kriz sonrası dönemde bağımsız denetim mevzuatı açısından bir değişiklik olup olmadığı incelenmektedir. Benzer bir inceleme Avrupa Birliği (AB) açısından da yapılacaktır. Dolayısıyla bunun için kriz öncesi ve sonrası durum açısından bir karşılaştırma yapılması gerekmektedir.

3.1. 2008 Küresel Finans Krizi Öncesi Türkiye’de Bağımsız Denetime İlişkin Mevzuat

Küresel Finans Kriz öncesinde Türkiye’de bağımsız denetimle ilgili yasal düzenlemeleri genel hatlarıyla üç ayrı kategoride incelemek mümkündür. Bunlar 3568 Sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu (1989) (sonrasında 5786 Sayılı Kanun (2008)), Sermaye Piyasası Kanunu ve Bankacılık Kanunu’dur.

3568 Sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu (1989): 3568 Sayılı Kanun ile resmi yapıya kavuşan muhasebecilik mesleği, 26/07/2008 Tarih ve 5786 Sayılı Kanun ile Serbest Muhasebeci Mali Müşavir (SMMM) ve Yeminli Mali Müşavir (YMM) olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. İlgili kanunun 12. Maddesi Yeminli Mali Müşavirler’e gerçek ya da tüzel kişilerin veya bunlara bağlı teşebbüs ve işletmelerin mali tablolarının ve beyannamelerinin mevzuata uygunluğunun, muhasebe prensiplerine ve standartlarına uygunluğunun, ayrıca hesapların denetim standartlarına göre incelenip incelenmediğinin tasdik edilmesi konusunda yetki vermiştir.

3586 Sayılı Kanun ve sonrasında 5786 Sayılı Kanun bağımsız dış denetimi tam olarak düzenlememekle birlikte, bağımsız denetçilere SMMM ve YMM olma zorunluluğu getirmektedir.

Kanun bağımsız denetimi muhasebe meslek mensuplarının uhdesine bıraktığından, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) tarafından TİMÜDESK (Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu) kurulmuştur. İlk 1996'da olmak üzere toplam 19 standart yayınlayan Kurul'un herhangi bir yaptırım gücüne sahip olmaması nedeniyle yayınladığı standartlar yaygınlaşmamıştır (Bezirci ve Karşioğlu, 2009: 575).

TÜRMOB bünyesinde denetimle ilgili kurulan bir diğer kurul Türkiye Denetim Standartları Kurulu'dur (TÜDESK). Bu Kurul, 3568 ve 5786 sayılı Kanunlar'ın muhasebe meslek mensuplarını yetkilendirdiği denetim faaliyetlerini disiplinli bir şekilde yürütebilmeleri ve Ulusal Denetim Standartları'nın saptanması için kurulmuştur. TÜDESK, ilk iş olarak Uluslararası Denetim Standartları'nın Türkçe'ye çevrilmesini sağlamıştır.

Sermaye Piyasası Kanunu: 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 16. Maddesi, Kanun'a tabi şirketlere, kamuya açıklamaları zorunlu olan mali tablo ve raporlarını genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre hazırlayıp mali bağımsız denetimden geçirme zorunluluğu getirmiştir. Bağımsız denetim kuruluşları da raporlardaki yanlışlıklardan doğabilecek zararlardan sorumlu tutulmuştur. Kanun'un 22. maddesinde bağımsız denetime ilişkin tebliğler yayımlamak ile Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) yetkilendirilmiştir. Kurul'un yayınladığı ilk yönetmelik, Sermaye Piyasasında Bağımsız Dış Denetleme Hakkında Yönetmelik'tir.⁶

Bağımsız denetim alanında ABD'de başlayan reform hareketleri Türkiye'de de takip edilmiştir. Bu kapsamda Seri: X No: 16 Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ yürürlüğe girmiştir.⁷ Tebliğ uyarınca SMMM / YMM ruhsatı olanlara bağımsız denetim yetkisi verilmiştir.

⁶ 13/12/1987 Tarih ve 19663 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 04/04/1996 Tarih ve 19/438 Sayılı Kurul Kararı uyarınca yürürlükten kaldırılmıştır.

⁷ 04/03/1996 Tarih ve 22570 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Seri: X, No: 16 Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ

Seri: X No: 16 Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ, Seri: X No: 19 ve Seri: X, No: 21 sayılı tebliğlerle değişikliğe uğramıştır. 2006’da Seri: X, No: 16 tebliğ yürürlükten kaldırılmış, yerine Seri: X, No: 16, “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ” yürürlüğe girmiştir.

Seri X No: 22 ile sermaye piyasasında bağımsız denetim faaliyetinde bulunabilmek için Kurul tarafından yetkilendirilen kuruluşlara ve bağımsız denetçilere yönelik standartlar, ilkeler, usul ve esaslar belirlenmiştir. 22 numaralı Tebliğ’e göre hazırlanması ve kamuya açıklanması zorunlu yıllık finansal tabloları bağımsız denetime tabi tutması gereken işletmeler şunlardır:

“Bankalar, Aracı Kurumlar, Portföy Yönetim Şirketleri, Yatırım Fonları, Emeklilik Yatırım Fonları, Yatırım Ortaklıkları, Konut Finansman Fonları, Varlık Finansmanı Fonları, İpotek Finansmanı Kuruluşları, Hisse Senetleri Menkul Kıymet Borsalarında Ve / Veya Teşkilatlanmış Diğer Piyasalarda İşlem Gören Anonim Ortaklıklar, Hisse Senetleri Halka Arz Edilmiş Olan ve Arz Edilmiş Sayılan Ortaklıklar, Kanunla Düzenlenmiş ve Anonim Şirket Olarak Faaliyetlerini Sürdüren Borsalar, Teşkilatlanmış Diğer Piyasalar ve Takas ve Saklama Kuruluşları ile Kurul Tarafından Finansal Tabloların Bağımsız Denetimi Gerekli Görülen Diğer İşletmeler”

Bankacılık Kanunu: 4389 Sayılı Bankalar Kanunu ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun (BDDK) kurulmasının akabinde önceki tüm düzenlemeler yürürlükten kaldırılmış, 1/2/2002 Tarih ve 25658 Sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan “Yapılacak Özel Bağımsız Denetimin Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. 4389 Sayılı Bankalar Kanunu da yerini 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu’na bırakmıştır.

5411 Sayılı Kanun’un 24. Maddesi’ne göre banka yönetim kurulunun denetleme ve gözetim faaliyetlerine yardımcı olmak amacıyla denetim komitesi oluşturması gereklidir. Denetim komitesi, her türlü bilgi ve belgeyi, kaydı, yapıyı ve sistemi konsolide denetime hazırlamak durumundadır (Bezirci ve Karşlıoğlu, 2009: 578).

3.2. 2008 Küresel Finans Krizi Sonrası Türkiye’de Bağımsız Denetime İlişkin Mevzuat ve Mevzuata Göre Bağımsız Denetimin Yol Haritası⁸

2008 Küresel Finans Krizinin ardından tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de birtakım yasal değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamda Türk Ticaret Kanunu (TTK) uyarınca bağımsız denetim alanını düzenlemek üzere 660 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2 Kasım 2011’de Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) kurulmuştur.

KGK’nın temel amacı yatırımcı çıkarlarını koruyup denetim raporlarının hazırlanmasında kamunun yararını korumaktır. Borsaya kote olan şirketlerin, bankaların ve sigorta şirketlerinin denetimini gözetmek ve izlemek amacıyla kurulmuştur (KGK, 2019). Bu temel amacı doğrultusunda doğru, güvenilir ve karşılaştırılabilen finansal tabloları sunmaktadır.

KGK’nın görevleri şunlardır (KGK, 2019):

- Bağımsız denetçilere ve bağımsız denetim kuruluşlarına yetki vermek,
- Bağımsız denetimde kamu gözetimi yapıp güvenilirliği ve kaliteyi sağlamak,
- Uluslararası Muhasebe Standartları ve Uluslararası Denetim Standartları ile uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını ve Türkiye Denetim Standartlarını oluşturmak ve yayımlamak,
- Bağımsız denetçilerin ve kuruluşların teftişini ve incelemesini yapmak,
- Mevzuat değişikliklerini takip etmek ve düzenleme çalışmalarına katılmak,
- Bağımsız denetçilerin ve bağımsız denetim kuruluşlarının yetkilendirme işlemlerini yapmak.

Türkiye’de bağımsız dış denetim, 2011’den itibaren KGK’nın gözetiminde yapılmaktadır. Denetim faaliyetinin yapılabilmesi için öncelikle bağımsız denetim sözleşmesinin oluşturulması gereklidir. Bağımsız denetim sözleşmelerinde öneride bulunan taraf denetlenecek olan anonim ortaklıklardır. TTK m.397 uyarınca finansal tablolarını denetlettirmek yükümlülüğü anonim şirket üzerinde

⁸ Türkiye’de finans sisteminin bankacılık ağırlıklı olduğu dikkate alındığında, bankacılık kesiminin düzenlenmesi ve denetimi ayrıca önem taşımaktadır. Bu konuya ilişkin güncel değerlendirmeler için bkz. Eriş, M.H. (2019), “Bankacılık Sisteminde Etkinlik Açısından Düzenleme ve Denetleme”, Finansal Piyasalar-Para ve Bankacılık (Editörler: Tanınmış Yücememiş ve Çinko), içinde, 17. Bölüm.

olup, anonim şirket bu yükümlülüğü yerine getirmek üzere bir bağımsız denetim kuruluşu bulmak durumundadır. Bağımsız denetim kuruluşunun bulunmasının ardından bağımsız denetim sözleşmesi imzalanmaktadır.

3.2.1. Bağımsız Dış Denetim Sözleşmesinin Hukuki Niteliği

Genel anlamı ile bağımsız denetim sözleşmesi, denetime tabi şirket ile denetim kuruluşu arasındaki bağımsız denetim hizmetini konu alan sözleşmelerdir. Bu sözleşmenin türünün belirlenmesi, bağımsız denetim kuruluşlarının sorumluluğunu belirleme açısından önem taşımaktadır. Zira bağımsız denetim kuruluşlarının, denetlenene karşı sorumlulukları büyük ölçüde aralarında kurulan sözleşmeden kaynaklanmaktadır. Bağımsız Denetim Yönetmeliği madde 29'a göre; '*denetimi üstlenen bağımsız denetçi ile denetlenen işletme arasında yazılı olarak düzenlenen denetim sözleşmesinin asgari olarak aşağıdaki unsurları içermesi zorunludur:*

- a) "*.... TTK'nun 397. Maddesinin 4. Fırkası uyarınca sözleşmenin dayanağını teşkil eden genel kurul kararı veya mahkeme kararının, genel kurul organı bulunmayan işletmelerde ise denetçi seçmeye yetkili organın tahi ve sayısı,*
- b) *Denetimin konusu,*
- c) *Denetimin amacı, kapsamı, dönemi varsa özel nedenleri,*
- d) *Tarafların sorumlulukları,*
- e) *Denetimin başlangıç ve bitiş tarihleri ile raporun teslim tarihi,*
- f) *Mesleki sorumluluk sigortası yapılacağına dair hüküm,*
- g) *Sözleşmenin ancak mevzuat uyarınca feshedilebileceğine dair hüküm*
- h) *Sözleşmede denetim hizmeti dışında başka bir hizmet yapılması öngörülemez; denetim ücretinin ödenmesi denetim hizmeti dışında bir hükme bağlanamaz.*

Öncelikle, bağımsız denetim sözleşmeleri kanunda esaslı unsurları ile birlikte tanımlanmadığı için isimsiz bir sözleşme niteliğini haizdir. Unsurları itibariyle de kanunda yer alan tipik sözleşmelere benzememesi ve isimli

sözleşmelerin unsurlarının birleşmesinden meydana gelmemesi nedeniyle kendine özgü yapısı olan bir sözleşmedir. Öte yandan bağımsız denetim sözleşmesini doğuran ihtiyaçlar, unsurlarındaki farklılaşma, koruduğu menfaat dengesi onu atipik bir sözleşme haline getirmektedir.

3.2.2. Bağımsız Dış Denetim Sözleşmesinin Tarafları ve Yükümlülükleri

Bağımsız denetim sözleşmesi iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerdendir. Sözleşmenin bir tarafı bağımsız denetim kuruluşu veya bağımsız denetçi iken diğer tarafı denetlenen işletmedir.

TTK’da denetçi olabilecek kişiler tanımlanmıştır. Bunlar; 1/6/1989 tarihli ve 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununa göre *“ruhsat almış yeminli mali müşavir veya serbest muhasebeci mali müşavir unvanını taşıyan ve Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunca yetkilendirilen kişiler ve/veya ortakları bu kişilerden oluşan sermaye şirketleridir”*, ki bu şirketlere bağımsız denetim kuruluşları denilmektedir.

Bağımsız Denetim Yönetmeliğinin 11. Maddesi, yalnızca bağımsız denetim kuruluşları tarafından denetimi yapılabilecek “Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşları (KAYİK)” hüküm altına almaktadır. KAYİK’ler faaliyet alanları, işlem hacimleri, istihdam ettikleri çalışan sayısı ve benzeri ölçütlere göre önemli ölçüde kamuoyunu ilgilendiren halka açık şirketler, bankalar, sigorta, reasürans ve emeklilik şirketleri, varlık yönetim şirketleri, emeklilik fonları, sermaye piyasası kanununda tanımlanmış olan ihraççılardır. KAYİK’leri belirleme yetkisi SPK’nın elindedir.

Bağımsız dış denetim sözleşmesinin diğer tarafı ise denetlenen şirketlerdir. Her ne kadar TTK’da tüm anonim şirketler için dış denetim zorunlu tutulmuşsa da zorunlu bağımsız dış denetim yaptıracak şirketlerin belirlenmesi yapılan değişikliklerle Bakanlar Kurulu’na bırakılmıştır. Bununla birlikte bağımsız dış denetimi, yaptırmak zorunda olmayan şirketler de yaptırabildiğinden, sözleşmenin tarafını yalnızca zorunlu olarak bağımsız dış denetim yaptıran şirketler olarak görmek hatalı bir yaklaşım olmaktadır.

Bakanlar Kurulu Kararı⁹ uyarınca, Aktif toplamının 40 milyon TL'den fazla olması, yıllık net satış hasılatının 80 milyon TL'nin üzerinde olması ya da çalışan sayısının 200'ün üzerinde olması gibi kriterlerden en az ikisini karşılaması durumunda şirketler zorunlu olarak bağımsız denetime tabi tutulmaktadır. Bunun haricinde, kriterlerden bağımsız olarak ekonominin genel işleyişi açısından önem taşıyan yatırım kuruluşları, portföy yönetim şirketleri, ipotek finansman kuruluşları, varlık kiralama, takas ve saklama kuruluşları, veri depolama kuruluşları, derecelendirme ve değerlendirme kuruluşları, bankalar, finansal holdingler, leasing ve faktöring şirketleri, finansman ve varlık yönetim şirketleri de zorunlu denetime tabi tutulmaktadır.

Bağımsız dış denetim sözleşmesine göre bağımsız dış denetim kuruluşlarının özen ve denetim standartlarını sağlama, kamu çıkarlarını koruma, denetim raporu hazırlama, görüş yazısı yazma ya da görüş belirtmekten kaçınma ve genel kurul toplantısında hazır bulunma yükümlülükleri bulunmaktadır. Denetlenen şirketlerin ise gerekli bilgi ve belgeleri sunma ve bağımsız denetim ücretini ödeme yükümlülükleri bulunmaktadır (Köse ve Ertan, 2016: 295).

3.2.3. Bağımsız Dış Denetim Sözleşmesinin İmzalanması

Bağımsız dış denetçinin genel kurulda seçilmesinin ardından yönetim kurulu, bağımsız dış denetçi ile bağımsız dış denetim sözleşmesi yaparak denetim görevini vermektedir. Bağımsız Denetim Yönetmeliği'ne göre sözleşme, bağımsız denetçinin seçiminin ardından 60 gün içerisinde yapılmak durumundadır. Denetçi ile denetlenen arasındaki sözleşmenin bu süre içerisinde yapılmaması durumunda takip eden 10 gün içinde durum SPK'ya bildirilir. Denetçi seçiminin ardından yapılan sözleşmeler imza tarihinden itibaren 30 gün içinde Kamu Gözetim Kurumu'na bildirilmelidir. Bu bildirimin yapılmaması durumunda denetçilere uyarı cezası verilmektedir (m. 29).

Sözleşmenin imzalanmasının ardından şirketler bağımsız denetçilerini Ticaret Sicil Gazetesi'nde ve internet sitelerinde yayınlamaktadır. Denetçi, her

⁹ 26/05/2018 Tarihli ve 30432 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 26/03/2018 Tarih ve 2018/11597 Sayılı "Bağımsız Denetime Tabi Şirketlerin Belirlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı

faaliyet dönemi için yeniden seçilecektir. Seçim yapılmadan sonraki faaliyet dönemini de denetleyip rapor hazırlanması kanuna aykırıdır ve ilgili rapor yok hükmündedir.

3.2.4. Bağımsız Dış Denetim Sözleşmesinin Sona Ermesi

Bağımsız dış denetim sözleşmesi, süre sonunda kendiliğinden sona erebileceği gibi fesih yoluyla da sonlandırılabilir.

Bağımsız denetim sözleşmesi, bir hesap dönemi için yapıldığında sürenin bitişi ile sona erecektir. Sözleşme en fazla 1 yıl için yapılabilir. Sürenin daha uzun olmamasının sebebi, bağımsız dış denetçi ile denetlenen şirket arasında ilişki ortaya çıkması nedeniyle bağımsızlığın zarar görme ihtimalidir. Bununla birlikte sürenin sonunda aynı denetçi ile sözleşme imzalanmasına da karar verilebilir (Urkan, 2016: 74).

TTK'nın 399. Maddesi uyarınca Sözleşme denetlenen ya da denetçi tarafından fesih yoluyla da sonlandırılabilir. Denetlenen tarafından fesih keyfi olarak yapılamamakta, yalnızca haklı sebep olması halinde mümkün olmaktadır. Bağımsız denetçinin taraflı davrandığına yönelik kuşku olmaları gibi bir haklı sebep durumunda sözleşmenin feshi istenebilir. Ancak haklı sebep olsa dahi sözleşme tek taraflı olarak feshedilememekte, fesih için denetçinin bulunduğu yerde Asliye Ticaret Mahkemesi'ne başvuruda bulunulması gerekmektedir. Mahkeme, inceleme sonucunda haklı sebebin varlığını kabul ederse, işletmeye yeni bir denetçi atamaktadır. Ancak eski denetçinin azli ve yenisinin atanması eşzamanlı olmak durumundadır.

TTK madde 399'un 8. Fırkası'nda; *“Denetçi denetleme sözleşmesini, sadece haklı bir sebep varsa veya kendisine karşı görevden alınma davası açılmışsa feshedebilir. Görüş yazısının içeriğine ilişkin fikir ayrılıkları ile denetlemenin şirketçe sınırlandırılmış olması veya görüş yazısı vermekten kaçınma haklı sebep sayılmaz. Denetçinin sözleşmeyi feshi yazılı ve gerekçeli olmalıdır. Denetçi fesih tarihine kadar elde ettiği sonuçları genel kurula*

sunmakla yükümlüdür; bu sonuçlar 402'nci¹⁰ maddeye uygun bir rapor haline getirilerek genel kurula verilir.”

3.2.5. Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Sorumlulukları

Bağımsız denetçi ve denetim kuruluşlarının hukuki, idari ve cezai sorumlulukları bulunmaktadır. TTK'nin 404. Maddesinde sır saklamadan doğan yükümlülük ve 554. Maddesinde bağımsız denetim kuruluşlarının kanuni görevlerinin yerine getirirken kusurlu hareket ettikleri takdirde hem şirkete hem de pay sahipleri ile şirket alacaklılarına karşı verdikleri zararlardan doğan sorumluluklar düzenlenmektedir. Bunlar denetçi ve denetim kuruluşunun hukuki sorumluluklarını oluşturmaktadır.

3.2.5.1. Bağımsız Dış Denetçi ve Denetim Kuruluşunun Hukuki Sorumluluğu

Bağımsız dış denetçinin hukuki olarak sır saklama sorumluluğu ve kusurlu hareket etmeleri durumunda hem şirkete hem de pay sahipleri ve alacaklılara karşı verilen zarardan doğan sorumluluğu bulunmaktadır.

Sır saklama, mesleğin yapılması esnasında sağlanan bilgilerin gizliliğini sağlamak, bu bilgileri yasal bir zorunluluk olmadıkça üçüncü kişi ve kurumlara açıklamamak ve bu bilgileri kişisel ya da üçüncü kişilerin çıkarları doğrultusunda kullanmamaktır.

TTK'nin 404. Maddesinde sır saklama yükümlülüğü düzenlenmektedir. İlgili maddenin 4. Fıkrasında bu hükmün ortadan kaldırılamayacağı ya da

¹⁰ TTK 402. Madde'ye ilişkin hazırlanan raporda;

(1) denetçi, yapılan denetimin türü, niteliği ve sonuçları hakkında açık, anlaşılır ve geçmiş yıllar karşılaştırmalı bir rapor düzenler,

(2) yönetim kurulunun veya şirketin durumu hakkında çıkardığı sonuçları finansal tablolar ile ilgili karşılaştırmaları gerçeğe uygunluğu açısından değerlendirir,

(3) defter tutma düzeninin, finansal tabloların kanun ile esas sözleşmenin finansal raporlamaya ilişkin hükümlerine uygun olup olmadığı, yönetim kurulunun denetçi tarafından denetim kapsamında istenilen açıklamaları yapıp yapmadığı ve belgeleri verip vermediği,

(4) öngörülen hesap planına uyulup uyulmadığını,

Denetçi tüm değerlendirmelerini yaparak hazırladığı raporunu imzalar ve yönetim kuruluna sunar.

daraltılamayacağı düzenlenmektedir. İzinle kullanılması halinde ise sorumluluk ortadan kalkmaktadır.

TTK m. 404 (1) uyarınca, denetçi, denetim kuruluğu faaliyetleri sırasında öğrendikleri, denetleme ile ilgili olan iş ve işletme sırlarını izinsiz olarak kullanamazlar. Kasten veya ihmal ile sorumluluklarını ihlal edenler çalıştıkları şirkete karşı eğer zarar veren birden fazla ise müteselsil sorumlu olurlar.

Sır saklama yükümlülüğü, denetçi ya da denetim ekibinin tamamı için geçerlidir. Denetçinin bir denetim kuruluğu olması durumunda sorumluluk ilgili kuruluğun yönetim kurulunu, üyelerini ve çalışanlarını da kapsamaktadır. Sır saklama yükümlülüğüne uyulmaması durumunda tüm zarar verenlere karşı dava açılabilmektedir.

Denetçinin bir diğer hukuki sorumluluğu ise TTK'nin 554. Maddesinde düzenlenen denetim kuruluğlarının zararlara karşı sorumluluğudur. TTK 554'e göre *“şirketin ve şirketler topluluğunun yılsonu ve konsolide finansal tablolarını, raporlarını, hesaplarını denetleyen denetçi ve özel denetçiler; kanuni görevlerinin yerine getirilmesinde kusurlu hareket ettikleri takdirde hem şirkete hem de pay sahipleri ile şirket alacaklılarına karşı verdikleri zarar dolayısıyla sorumludur.”*

Söz konusu hüküm ile bağımsız denetim kuruluğu ile sözleşme yapan anonim şirket (TTK m. 554), bu şirketin pay sahipleri (TTK m. 555) ve bu şirketin alacaklılarından (TTK m. 556/2) zararın tazmini istenebilmektedir.

3.2.5.2. Bağımsız Dış Denetçi ve Denetim Kuruluğunun Cezai Sorumluluğu

Bağımsız Dış Denetçiler, Türk Ceza Kanunu'nda yer alan suçlardan sorumlu olabilecekleri gibi Sermaye Piyasası Kanunu'nda yer alan özel suçlardan da sorumlu tutulabilmektedirler. Sermaye Piyasası Kanunu'nda yer alan özel suçlar bilgi suiistimali (m. 106), piyasa dolandırıcılığı (m. 107) ve yanlış ya da yanıltıcı bağımsız denetimdir (m. 108).

Bilgi Suiistimali: Sermaye araçlarının piyasadaki değerini ve yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyebilecek nitelikte olan, henüz kamuya açıklanmamış bilgileri açıklanmadan önce kendi ya da bir başkasının çıkarları

doğrultusunda kullanan, bu bilgi doğrultusunda emir açan, değiştiren ya da açık pozisyonunu kapatanlar 2 ila 5 yıl hapis cezasına çarptırılır. Ayrıca sağladığı menfaatin iki katından az olmamak üzere adli para cezası da verilir (m. 106).

Piyasa Dolandırıcılığı (Manipülasyon): Sermaye araçlarının piyasadaki değerini ve yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyebilecek nitelikte yalan, yanlış ya da yanıltıcı bilgiler veren, bilgileri çarpıtan, yorum yapıp söylenti çıkaran, rapor hazırlayıp bunu yayınlayanlar, 2 yıldan 5 yıla kadar hapis ve 5 bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılmaktadır (m. 107). Kanundaki “rapor hazırlayan” ve “bunları yayan” ifadeleri bağımsız dış denetçileri kapsamaktadır.

Yanlış ya da Yanıltıcı Bağımsız Denetim: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 164. Maddesine göre “*bir şirket veya kooperatifin kurucu, ortak, idareci, müdür veya temsilcileri veya yönetim veya denetim kurulu üyeleri veya tasfiye memuru sıfatını taşıyanlar, kamuya yaptıkları beyanlarda veya genel kurula sundukları raporlarda veya önerilerde ilgililerin zarara uğramasına neden olabilecek nitelikte gerçeğe aykırı önemli bilgiler verecek veya verdirtecek olurlarsa altı aydan üç yıla kadar hapis veya bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar.*”

3.2.5.3. Bağımsız Dış Denetçi ve Denetim Kuruluşunun İdari Sorumluluğu

Bağımsız Denetim Yönetmeliği’nin 38. Maddesi, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumuna (Kurum) inceleme ve denetim yetkisi tanımaktadır. Buna göre kurum, bir kalite güvence sistemi oluşturup bağımsız denetim kuruluşlarını ve denetçilerini inceleyip denetlemektedir (m. 38/1). Denetim kuruluşlarının inceleme ve denetimi, denetim kuruluşlarının gerçekleştirdiği faaliyetlerin mevzuata uygunluğu, harcamaların niteliği ve niceliği, alınan denetim ücreti ve denetçinin iç kontrol sistemine yönelik değerlendirmeleri kapsamaktadır (m. 38/2). İnceleme ve denetimler, Kurumun belirlediği usullere ve esaslara uygun olarak yapılmaktadır (m. 38/6). İncelemeler sonucunda mevzuata aykırılık tespit edilmesi halinde, idari yaptırım

uygulanmaktadır. Denetim kuruluşları ve denetçiler, tespit edilen hususlar ile ilgili gerekli tedbirleri almak zorundadır (m. 38/7).

Yapılan incelemeler doğrultusunda mevzuata aykırı hareket ettiği tespit edilenlere, aykırılığın niteliğine bağlı olarak Kurul kararıyla uyarı, faaliyet izninin askıya alınması ve faaliyet izninin iptal edilmesi gibi yaptırımlar uygulanmaktadır (m. 39).

Uyarı: Denetim faaliyetinin, fiilin ağırlığına göre daha ağır bir yaptırım gerektirmeyen şekilde Türk Denetim Standartları'na aykırı yürütülmesi (m. 40/1), Bağımsızlığı tehdit eden hususlara ilişkin gerekli önlemlerin alınmaması ve bunlara ilişkin değerlendirmelerin kayda geçirilmemesi (m. 40/2), kalite kontrol sisteminin oluşturulmaması (m. 40/3), bağımsızlık, tarafsızlık ve sır saklama ile ilgili kuruluşun ya da denetim üstlenen bağımsız denetçinin politika ve süreçlerine uygun davrandıklarına ve davranacaklarına ilişkin yazılı taahhüt verilmemiş olmaması (m. 40/4), reklam yasağına uyulmaması (m. 40/5), sürekli eğitim programlarını tamamlamayanların denetçi olarak faaliyet göstermesi veya denetim ekiplerinde görevlendirilmesi (m. 40/7), sorumlu denetçi olabilme şartlarını taşımayan denetçilerin sorumlu denetçi olarak görevlendirilmesi (m. 40/8), mesleki sorumluluk sigortasının yaptırılmaması (m. 40/10), Kurum'a yapılacak bildirimlerin tam, eksiksiz ve zamanında yapılmaması (m. 40/11), saklama ve ibraz yükümlülüğüne aykırı hareket edilmesi (m. 40/12), şeffaflık raporunun hazırlanmaması (m. 40/13) gibi durumlarda uyarı cezası verilmektedir.

Faaliyet İzninin Askıya Alınması: Uyarı yaptırımını gerektiren fiilin, uyarıya rağmen devamı veya yaptırımın kesinleşmesinden itibaren iki yıl içinde tekrarrü ya da bu süre içinde uyarı yaptırımını gerektiren farklı fiillerin üçüncü defa işlenmesi (m. 41/1), TDS çerçevesinde gerekli mesleki özen ve titizlik gösterilmeksizin gerçeğe aykırı görüş bildirilmesi (m. 42/2), yapılan denetim çalışmalarında, TDS çerçevesinde dürüstlük, tarafsızlık, bağımsızlık, mesleki yeterlilik ve özen, sır saklama, mesleğe uygun davranış ve diğer etik ilkelere uyulmaması, kaliteli ve güvenilir denetimler gerçekleştirilmemesi (m. 42/4), denetlenen işletmeye tasdik, vergi danışmanlığı ve vergi denetimi dışında, danışmanlık veya başka bir hizmet verilmemesi ilkesine aykırı hizmet verilmiş olması (m. 42/5), denetim kısıtlamalarına riayet edilmemesi (m. 42/6) mevzuat

uyarınca sadece denetim kuruluşları tarafından yapılması gereken denetimlerde, denetim ekiplerinde aranan koşullara aykırı davranılması (m. 42/7) gibi durumlarda iki yılı geçmemek kaydıyla Kurul kararıyla faaliyetler askıya alınabilmektedir.

Faaliyet İzninin İptal Edilmesi: Faaliyet izninin askıya alınmasını gerektiren fiilin, yaptırımın kesinleşmesinden itibaren iki yıl içinde tekrerrü veya bu süre içinde faaliyet iznini askıya almayı gerektiren farklı fiillerin üçüncü defa işlenmesi (m. 42/1), yetki belgesinin kasten yanlış veya yanıltıcı beyanlarda bulunmak suretiyle ya da hukuka aykırı diğer yollarla alınması (m. 42/2), yetkilendirme şartlarının taşınmadığının sonradan anlaşılması veya şartların sonradan kaybedilmesi (m. 42/3), açıklanacak görüş yazılarında kasıtlı olarak; olumlu görüş bildirilmesi gerekirken olumsuz, olumsuz görüş bildirilmesi gerekirken olumlu, görüş bildirmekten kaçınılması gerekirken olumlu görüş bildirilmesi (m. 42/4), denetime olan güveni sarsacak veya denetimi geçersiz kılacak derecede bağımsızlığın ve tarafsızlığın kaybedilmiş olması (m. 42/5) durumlarında denetim kuruluşlarının ya da denetçilerin faaliyet izinleri kurul kararıyla süresiz olarak iptal edilmektedir

Küresel finans krizi sonrası Türkiye’de bağımsız denetim konusunda, Kamu Gözetim Kurumu aracılığıyla daha geniş kapsamlı bir düzenleme yapıldığı görülmektedir. Bu düzenlemenin temel nedeninin uluslararası standartlarda, güvenilir, doğru ve karşılaştırma yapılabilir verilere ve bilgilere dayalı finansal tablolara duyulan ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu ihtiyacın karşılanması merkezi ve bir üst kurul gibi çalışacak bir kurum olan KGK’na ait olmaktadır. Bununla birlikte denetim standartlarının hem oluşturulmasında hem de gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde AB önemli bir örnek oluşturmaktadır. Çalışmanın izleyen kısmı AB açısından kriz öncesi ve sonrası mevzuatı ele almaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BAĞIMSIZ DENETİM: TÜRKİYE İLE BİR KARŞILAŞTIRMA

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye için yapılan mevzuat değerlendirmesi AB açısından da yapılmaktadır. Dolayısıyla önce AB'nde Bağımsız Denetim Mevzuatı ele alınmakta, daha sonra küresel finans krizi öncesi ve sonrası mevzuat değişikliği olup olmadığı incelenmektedir. Son kısımda ise Türkiye ve AB denetim mevzuatı karşılaştırılmaktadır.

4.1. AB'de Bağımsız Denetim Mevzuatı

Denetimin kalitesini etkileyen en önemli unsur şüphesiz denetçinin bağımsızlığıdır. Denetleyen ve denetlenen arasındaki denetim kalitesini tehdit edecek ölçüdeki yakınlık, denetimin amacına ulaşmasını engelleyebilmektedir. Bu nedenle de denetçi ile denetlenen arasındaki bağı mümkün olduğunca koparmak amacıyla bir denetim firmasının bir işletmeyi uzun süreler denetlemesinin önüne geçilmelidir. Böylece denetçi ve denetlenen arasındaki bağımsızlık ilişkisinin zedelenme tehdidi önlenecektir. Avrupa Birliği, denetçinin bağımsızlığının, denetimin kalitesini arttırarak yerel ve küresel nitelikteki finansal krizlerin oluşmasını önleyeceği düşüncesinden hareketle denetim firmalarının değişimini zorunlu hale getiren düzenlemeleri hayata geçirmiştir.

Avrupa Birliği'nin bağımsız denetim reformunun ana amacı, denetçi bağımsızlığını artırıp özellikle halka açık nitelikteki şirketlerin finansal tablolarına olan güveninin yeniden kazanılmasına yardımcı olmaktır. Reform ile birlikte tüm halka açık şirketler için 10 yılı geçtikten sonra zorunlu olarak denetim firmasının değişmesi gerekmektedir. İhale ile denetim şirketlerinin teklifi söz konusu ise bu süre maksimum 20 yıl olabilmektedir. Eğer ortak denetim (joint-audit) yapılıyorsa bu süre 24 yıla kadar çıkabilmektedir. Üye ülkelerin bu süreleri kısaltma opsiyonu bulunmaktadır.¹¹

Avrupa Birliği'nde bağımsız denetim konusu, 3 Nisan 2014'te onaylanıp 17 Haziran 2016'da yürürlüğe giren yasal düzenlemeler kapsamında incelenirken,

¹¹KPGM.(2019). <https://home.kpmg/tr/home/gorusler/2016/07/ab-denetimin-kalitesini-rotasyonla-artiracak.html> (Erişim Tarihi: 25.06.2019).

bu reformun öncesinde de bağımsız denetim ile ilgili mevzuat bulunmaktadır. Bu reforma 2008 yılında küresel çapta yaşanan ekonomik krizin yarattığı etkileri azaltabilmek ve yerel ve küresel finansal krizlerin ortaya çıkmasını önlemek amacıyla ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla yeni düzenlemelere değinmeden önce kriz öncesindeki düzenlemelere ilişkin bilgiler vermek de yerinde olacaktır.

4.1.1. Kriz Öncesi Bağımsız Denetim Mevzuatı

AB'nin kurulmasından önce Avrupa ülkeleri arasında muhasebe konusundaki uyumu artırabilmek, muhasebesel sorunları ortadan kaldırabilmek ve tek düzen muhasebe uygulamaları geliştirebilmek amacıyla 1951'de Avrupa Muhasebe Uzmanları Birliği (UEC) kurulmuştur. Sonrasında ise Muhasebe Çalışma Grubu (ASG) kurulmuştur. (Ağca, 2015: 83).

AB, üye ülkelerdeki muhasebe ve denetim alanındaki uygulamalarda uyum sağlayabilmek adına Direktifler / Yönergeler adı altında yasal düzenlemeler oluşturmaktadır. Bu yasal düzenlemelere tüm üye ülkeler belli bir geçiş süreciyle birlikte kendi yerel yasal düzenlemelerinin uyumunu sağlamak durumundadır. Bu kapsamda ASG'nin danışmanlığından faydalanılmaktadır. ASG, Direktifler'in saptanmasında etkili öneriler sunmaktadır.

AB'nin muhasebe ve denetim alanındaki düzenlemeleri oluşturan bu direktiflerin, genel hatları ile 4. ve 7. Yönergelerin muhasebe standartları, 8. Yönergenin ise denetim standartları ile ilgili olduğu görülmektedir. 4. Yönerge 1978 yılında kabul edilmiştir. 4. Yönergede yıllık finansal tablolar ele alınmaktadır. 1983'te kabul edilen 7. Yönergede ise konsolide finansal tablolar konusu incelenmektedir. 1984 yılında kabul edilen 8. Yönerge ise bağımsız denetim ilkeleri ve hukukuna bir standart getirmek amacıyla oluşturulmuştur.

10 Nisan 1984 tarihinde kabul edilen 8. Yönerge, yasal dış denetimi ve denetimi yapacak denetçilerin niteliklerini ve uygulamanın ne şekilde yapılacağını bir standarda bağlayabilmek amacıyla kabul edilmiştir. 8. Yönerge'de kabul edilen denetim standartları, uluslararası denetim standartları ve ABD denetim standartları ile paralellik arz etmektedir. (Çalışkan, 2006:51-58).

8. Yönergede, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin bağımsız denetime tabi olan şirketlerin nitelikli denetçiler tarafından denetlenebilmesi, denetim mekanizmasının hem uygulamada hem de teoride gerekli bilgi ve donanıma sahip bireyler tarafından gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Dolayısıyla 8. Direktif ile yeni hukuk yenilikler getirilerek üye ülkelerin ortak bir noktada buluşturulması hedeflenmiştir. (Sağmanlı ve Ersen, 2002:4)

Kabul edilen Yönerge'de kamu gözetimi, denetimin kalitesinin güvencesi, müşteri bilgilerinin gizliliği, denetim komiteleri, denetim firmalarının şeffaflığı, denetimin ücretinin açıklanması, denetçilerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı, uluslararası denetim standartlarına uyum, grup denetçilerinin sorumluluğu gibi konularda değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamda 2006 Yönergesi (bu başlıkta bundan böyle Revize Yönerge olarak anılacaktır) ile 1994 Yönergesi (bu başlıkta bundan böyle yalnızca Yönerge olarak anılacaktır) arasındaki farkları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

1. Revize Yönerge'de yasal denetçiler ve denetim firmaları ayrı ayrı tanımlanmıştır. Revize Yönerge'de getirilen yeniliklerin önemli bir bölümü denetim firmaları ile ilgilidir ki bu da Yönerge'den bu yana denetim firmalarına verilen önemin göstergesidir.
2. Revize Yönerge, yıllık ya da konsolide hesapların yasal denetimine ilişkin kuralları belirlemektedir. Revize Yönerge'de amaç, üye ülkeler arasındaki bağımsız denetime ilişkin düzenlemelerin harmanlanmasıdır. Üye ülkeler, aksi belirtilmedikçe yasal gereklilikler konusunda daha katı kurallar belirleyebilmektedir.
3. Yönerge'den bu yana AB'de denetim, yalnızca onaylı bir denetçi ya da denetim firması aracılığı ile yapılmaktadır. AB üyesi ülkeler, yasal denetçilerin ve denetim firmalarının onaylanmasından sorumlu yetkili mercileri belirleme yetkisine sahiptir.
4. Revize Yönerge'nin 4. Ve 5. Maddeleri uyarınca üye ülkeler, sadece iyi şöhrete sahip kişi ya da firmalara onay verebilmektedir. İyi şöhretin tehlikeye düşmesi durumunda, yetkili otoriteler onayı geri alabilmektedir.

5. Revize Yönerge'nin 6. Maddesi, yasal denetçi olabilmenin koşullarını belirlemiştir. Yönerge'deki hükümler ile aynı olmakla birlikte 11. Madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla en az üniversite öğrenimi görmüş, teorik eğitim almış ve staj döneminden geçmiş olması gereklidir. 11. Madde ise uzun dönemli pratik deneyime sahip olanların yasal denetçi unvanına sahip olma koşulları yer almaktadır.
6. Revize Yönerge'ye göre mesleki yeterlilik sınavı, denetime ilişkin teorik bilgilerin yanında bu bilgilerin nasıl kullanılacağına yönelik yeterliliği ölçmeli ve sınavın en az bir bölümü yazılı olmalı ve açık uçlu sorulardan oluşmalıdır. Sınav konuları, Revize Yönerge'nin 8. Maddesinde belirlenmiştir.
7. Revize Yönerge'ye göre staj dönemi, iki yılı bir yasal denetçinin gözetimi altında olmak kaydıyla üç yıldır.
8. Üye ülkeler, her bir yasal denetçi ya da denetim firmasının sicilini elektronik ortamda tutmak ve sicile ilişkin bu bilgilerin güncel tutulmasını sağlamak durumundadır. Ayrıca bu bilgiler kamunun erişimine açık olacaktır.
9. Yasal denetçi ya da denetim firması, denetlenen şirketle hiçbir bağa sahip olmamalı, tamamen bağımsız olmalıdır.
10. Revize Yönerge, denetçiler ve denetim firmaları için bir kalite güvencesine tabi olma zorunluluğu getirmektedir. Kalite güvence sistemi ise kamu gözetimine tabi olmalıdır.
11. Üye ülkeler, yasal denetimdeki yetersizlikleri belirlemek, düzeltmek ve önlemek konusunda etkin soruşturma ve yaptırım sistemleri oluşturmak durumundadır. Ayrıca bu soruşturma ve yaptırımlar da kamuya şeffaf bir şekilde açılmalıdır.
12. Denetçi ve denetim firmalarının görevlendirilmesinde denetçilerin ve denetim firmalarının şirketlerin finansal tablolarını hazırlayanlardan tamamen bağımsız olması gereklidir.
13. Denetçi ya da denetim firması, yalnızca denetçinin denetimi tamamlamasına engel önemli bir etkenin varlığı halinde denetim

görevinden alınabilecektir. Görevden alma ve çekilme halleri ise sorumlu gözetim otoriteleri tarafından açıklanmalıdır.

14. Üye ülkeler, denetçilere ve denetim şirketlerine mesleki sır saklama yükümlülüğü getirmelidir.

15. Üye ülkelerdeki yetkili otoriteler AB’de geçerliliği bulunan menkul kıymetleri ilgilendiren denetim raporlarını düzenleyen AB üyesi olmayan ülkelerin denetçi ve denetim firmalarını da sicile kaydedecektir. Bu firmalar da üye ülkelerin gözetim, kamu güvencesi, soruşturma ve yaptırım uygulamalarına tabi olacaktır.

16. Denetlenen şirketler, denetleyen denetçi ya da denetim firmasına ödedikleri ücreti açıklayacaktır.

İlk kez 1984 yılında hazırlanan ve 1994 ve 2006 yıllarında revize edilen 8. Yönerge de 2008 Küresel Krizi’nin ardından tartışılmaya açılmıştır. Bu kapsamda 2014 yılında 2014/56/EU Yönergesi (Directive) ve 537/2014 Düzenlemesi (Regulation) kabul edilmiş ve 17 Haziran 2016 itibariyle yürürlüğe girmiştir (Çalışkan, 2006)51-58).

4.1.2. Kriz Sonrası Bağımsız Denetim Mevzuatı

4.1.2.1. Krizden Çıkarılan Dersler Raporu

2006 Revize Yönerge’nin ardından 2008 yılında yaşanan küresel finans krizi sonrasında Avrupa Komisyonu tarafından 13 Ekim 2010 tarihinde “Krizden Çıkarılan Dersler” adı altında mali istikrarı artırmak için denetimin rolünü anlatan bir rapor yayınlamıştır. Bu yayında yasal yıllık ve konsolide finansal tabloların denetiminin rolünün arttığı gösterilmiştir. Yayımlanan bu rapor 16 Haziran 2011 tarihinde Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi tarafından adapte edilmiştir. Bu raporun adapte edilmesi ile birlikte yeni bir Yönerge’ye duyulan ihtiyaca dikkat çekilmiş ve çalışmalar başlamıştır (European Commission, 2010).

Söz konusu raporda denetçi bağımsızlığını güçlendirebilmek için denetçi ücreti ve ataması, zorunlu rotasyon, denetim dışı hizmetler, ücret yapısı, finansal tabloların yayınlanması, sahiplik kuralları, ortaklık modelinin yeniden

değerlendirilmesi ve topluluk denetimleri gibi konularda iyileştirmeler yapılması şiddetle tavsiye edilmiştir (Doğan, 2016: 4; European Commission, 2010).

Denetçi ücreti ve atanması: Denetçiler denetlenen işletme tarafından atanmakta, ücretleri de yine aynı işletme tarafından ödenmektedir. Denetçinin ücretinin denetlenen şirket tarafından ödenmesi, denetlenen şirketin ortaklarına ve paydaşlarına karşı sorumluluğu olan denetçi açısından sistemde bir çarpıklık yaratmaktadır. Komisyon, denetlenen şirket dışında üçüncü bir tarafın (bir düzenleyici kurum olabilir) denetçinin atanması, ücreti, denetimin süresinin belirlenmesinden sorumlu olabileceği bir senaryoyu düşünmüştür.

Zorunlu rotasyon: Bir şirketin uzun yıllar aynı denetim kuruluşu tarafından denetlenmesi bağımsızlık anlayışının zedelenmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte denetçiler rotasyona tabi tutulsa dahi yakınlık tehdidi devam edebilmektedir. Bu nedenle de yalnız denetçi değil, denetim firmasının da rotasyona tabi tutulması gereklidir. Rotasyon uygulaması sayesinde çalıştığı kurumdaki ayrılan denetçilerin müşterilerini yeni çalıştığı kuruma götürmesi de engellenebilmektedir. Bu nedenle hem denetçinin hem de denetim kuruluşunun rotasyonu düşünülmelidir.

Denetim dışı hizmetler: Denetçinin bağımsızlığı ile ilgili 2006/43 sayılı direktifin 22. maddesi denetim dışı hizmetlere de uygulanmakla birlikte, AB ülkeleri arasında farklı uygulamalar olmuştur. Denetçiler şirketin finansal durumuyla ilgili bağımsız olarak görüş verdiklerinden denetlenen şirketle herhangi bir çıkar ilişkisi olmaması gerekmektedir. Bu nedenle Komisyon, denetim kuruluşları tarafından verilen denetim dışı hizmetlerin yasaklanmasını araştırmak istemiştir.

Ücret yapısı: Denetim kuruluşunun her-hangi bir denetim müşterisinden alabileceği toplam ücretlerin denetim gelirin oranına bir sınırlama getirilebilir. Örneğin Etik Kurallar'a göre, bir KAYİK denetçisinin, söz konusu müşterisinden aldığı ücretlerin, aldığı toplam ücretlerin yüzde 15'inden fazla olması halinde bu durumu açıklaması gerekmektedir. Özellikle küçük denetim kuruluşlarına uygulanması hususunda, bu tür sınırlamaları destekleyen ve karşı olan durumların araştırılması yararlı olacaktır.

Finansal tabloların yayınlanması: Düşünülmesi gereken diğer bir konu ise, denetim kuruluşunun kendi finansal tabloları ile ilgili daha fazla şeffaflığın nasıl sağlanabileceğidir. Uluslararası denetim ağları için şeffaflık tüm denetim ağını kapsamalıdır. Ayrıca, söz konusu denetim kuruluşlarının finansal tablolarının denetlenmesinin gerekip gerekmediği ve ulusal düzeyde veya AB düzeyinde kamu kuruluşlarının hesaplarını denetleyen yasal kuruluşların söz konusu denetimleri yapıp yapamayacağı araştırmaya değer görülmüştür.

Sahiplik kuralları ve ortaklık modelinin yeniden değerlendirilmesi: 2006/43 sayılı direktifin 3. maddesine göre, bir denetim kuruluşunda denetçilerin, oy haklarının çoğunluğunu ellerinde bulundurması ve yönetimi kontrol etmesi gerekmektedir. Komisyon bu hükmün yeniden değerlendirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Mevcut denetim kuruluşları ortaklık (partnership) modeli ile faaliyet göstermektedirler. Denetim kuruluşlarının diğer kaynaklardan sermaye temin etmelerine imkân verecek alternatif yapıların araştırılması dikkate değer görülmüştür.

Topluluk denetimleri: Farklı ülkelerde faaliyet gösteren büyük toplulukların denetimi genellikle büyük küresel denetim ağları tarafından yapılmaktadır. Komisyon; topluluk denetçisinin görev ve sorumluluklarının güçlendirilmesi gerektiğini düşünen dünyadaki bazı gözetim kurumlarının görüşlerine katılmaktadır. Bu nedenle, topluluk denetçilerinin ilgili görev ve sorumlulukları üstlenmelerini sağlayacak düzenlemelerin yürürlüğe konması ve topluluğa bağlı birimleri inceleyen diğer denetçilerin raporlarına ve tüm belgelerine erişiminin sağlanması gerekmektedir (Doğan, 2016:3-4).

13 Ekim 2010 tarihli rapor, 8 Aralık 2010 tarihine kadar kamuoyu görüşüne açılmış ve ilgili görüşler alındıktan sonra, rapordaki öneriler ve alınan görüşlerin tartışılması için 10 Şubat 2011 tarihinde Komisyon tarafından bir konferans düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. 9-10 Şubat 2011 tarihlerinde muhasebe ve denetim konularında Brüksel’de paydaşların katıldığı bir konferans düzenlenmiştir.

Söz konusu raporla ilgili kamuoyu ve paydaşların görüşlerinin alınmasından sonra Komisyon mevzuat çalışmalarına 2011 itibariyle başlamıştır. Bu çalışmalar sonucu Komisyon tarafından hazırlanan 30.11.2011 tarihli

değerlendirme raporunda; bağımsızlığı güçlendirebilmek için birkaç istisna olmakla birlikte KAYİK'lerin denetiminde 6 yıllık rotasyon (ortak denetim halinde 9 yıl) ve 4 yıllık bekleme süresi, denetçinin seçiminde zorunlu olarak ihale yapılması ve denetim firmasında denetim faaliyetinin dışında kalan konularda hizmet vermek konusunda yasaklamalar önerilmiştir

Avrupa Parlamentosu ve üye ülkeler denetim sektöründe reform için 17 Aralık 2013 tarihinde denetimin kalitesinin artırılması, şeffaflığın artırılması, daha iyi hesap verilebilirlik, zorunlu denetim kuruluşu rotasyonu, denetim dışı bazı hizmetlerin yasaklanması, kesin olarak yasaklanan denetim dışı hizmetlerin dışında kalan diğer DDH'lerden elde edilen ücretlerin grup düzeyinde üç yıllık bir ortalama dayalı olarak yüzde 70'lik bir tavan uygulamasına gidilmesi, denetim için tek piyasa, daha çok seçenek, denetim sektörü gözetiminin güçlendirilmesi gibi konularda uzlaşmaya varmıştır. Uzlaşmaya varılan bu konuları yasal bir hale getirmek için de yeni bir yönerge yayınlanmıştır (European Commission, 2011).

4.1.2.2. 2014 Yönergesi

Bağımsız denetime ilişkin yeni mevzuat 17 Haziran 2016'da yürürlüğe girmiştir. Mevzuatın Yönerge ve Düzenleme olmak üzere iki bileşeni söz konusudur. Yeni Yönerge (2014/56/EU), 2006 Revize Yönergesi'ni genişletmiştir. 2006 Revize Yönerge'deki birçok konuya daha ayrıntılı yer verilen 2014 Yönergesi'nde Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar (KAYİK) (Public Interested Entities – PIEs), Denetim Firmalarının Zorunlu Rotasyonu (Mandatory Firm Rotation- MFR) ve Kısıtlamalar (Prohibited Nonaudit Services – NAS) ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.¹²

2014 Yönergesi'nde yer alan KAYİK tanımı, 2006 Revize Yönerge'deki tanımı içermekle birlikte ek olarak birtakım tanımlamaları içermektedir. Buna göre 2014 Yönergesi'nde KAYİK'lerin tanımı içerisine AB'de listelenen devredilebilir menkul kıymetlere sahip şirketleri ve piyasaları, kredi kuruluşları, sigorta kuruluşları ve üye ülkelerin KAYİK olarak nitelendirebileceği diğer kuruluşlar da dahil edilmiştir.

¹² Bu kısımda yer alan bilgiler, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyinin 2014/56/EU Yönergesinden derlenmiştir.

KAYİK tanımında büyüklüğün bir önemi yoktur. Ancak üye devletler KAYİK olarak nitelendirmek amacıyla farklı kriterler belirleyebilmektedir. Bir tüzel kuruluş KAYİK olarak sınıflandırılıyorsa, Düzenleme (Regulation) genellikle bağlı kuruluşlarının KAYİK olup olmadığına bakılmaksızın bütünsel olarak tüzel kuruluşu KAYİK olarak nitelendirecektir (md 2).

Yönerge'nin birinci başlığı Kamu Yararına Kuruluşların Denetim Koşulları'nı düzenlemektedir. Yönerge'nin birinci başlığının 4. Maddesinde denetim ücretleri düzenlenmektedir. KAYİK'lerin denetim için ödediği ücretler şarta bağlı olmayacaktır. Bu ücret, önceden tespit edilen, sonuçları belirlenen ve denetim faaliyetine istinaden ödenen ücrettir. Bir denetçi ya da denetim firmasının, denetlenen firmaya hizmet sunması durumunda, denetlenen firmanın ana iştiraki konumundaki şirketler için 3 ya da daha fazla mali yıl için yasaklanmamış denetim dışı hizmetlere ödenen ücret, ardışık 3 yılın ortalama ücretinin yüzde 70'ini geçemez. Bununla birlikte ardışık 3 yılda alınan toplam ücretlerin yüzde 15'inin tek bir KAYİK'ten ya da KAYİK'in bağlı olduğu gruptan gelmesi durumunda, bu durum denetim komitesi ile konuşulmalı ve denetimin bağımsızlığını ve işin kalitesini etkileyip etkilemediği değerlendirilmelidir.

Denetim Dışı Hizmetlerin Sağlanması Yasağı (NAS) konusunda Yönergenin 5. Maddesinde düzenlemeler bulunmaktadır. Buna göre denetçi ya da denetim firması, KAYİK'lere ya da KAYİK'lerin bağlı olduğu gruplara doğrudan ya da dolaylı olarak vergi hizmetleri, vergi formlarının hazırlanması, gümrük vergi teşvikleri, ertelenmiş verginin hesaplanması, vergi danışmanlığı sağlanması gibi hizmetleri sunamaz.

Yönergenin 6. Maddesi bağımsızlık tehditlerinin değerlendirilmesi ve yasal denetim için hazırlığı içermektedir. Buna göre Yasal bir denetçi ya da denetim firması bir denetim işini kabul etmeden önce Yönerge'nin 4. ve 5. Maddelerindeki durumlara uygunluğun kontrolüne ek olarak yıllık ve yazılı olarak denetim komitesine denetim faaliyetini bağımsız olarak yürüttüklerine dair taahhütname göndermek zorundadır. Ayrıca denetçinin bağımsızlığını tehdit edebilecek faktörler denetim komitesi ile görüşülerek bu problemi giderecek ya da en azından minimuma indirecek önlemler alınır.

2006 direktifinin 22. maddesinde yer alan bağımsızlık ve tarafsızlıkla ilgili hükümler, 2014 direktifi ile büyük ölçüde değiştirilmiş ve eklenen 22a ve 22b maddeleri ile denetçinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı daha ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Denetlenen işletmeden bağımsız olmak şartı artık sadece denetçiler için değil, aynı zamanda denetim çıktılarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilecek konumda olan herhangi bir gerçek kişi için de uygulanacaktır (Doğan, 2016: 5).

Yönergenin 7. Maddesi usulsüzlükleri açıklamaktadır. KAYİK'lerin denetimini üstlenen denetçi ve denetim firmalar, denetlenen firmaların finansal tablolarını olabilecek usulsüzlüklere ve olası suiistimale karşı şüphelenmek, olası usulsüzlüklerin giderilmesine karşı uygun önlemler almak ve gelecekte doğabilecek usulsüzlükleri şimdiden önleyecek korumacı tedbirleri almak durumundadır.

Yönerge'nin 8. Maddesi denetim kalite kontrol incelemesini düzenlemektedir. Buna göre denetim kalite kontrolü, bağımsız denetime katılmamış yasal bir denetçi olan inceleyici tarafından yapılacaktır. Denetimi gerçekleştiren denetçi ya da denetim firması, bulguları İnceleyici'nin isteğinden bağımsız olarak yazılı ya da sözlü olarak paylaşmak durumundadır. İnceleyici ise inceleme sonuçlarını denetçi ya da denetim firması ile paylaşmak durumundadır. Denetleyenler ile İnceleyiciler inceleme sonuçlarını kayıt altına alırlar.

Yönerge'ye göre denetim direktifinde yer alan kıstaslara uygun olarak üye ülkelerde bir kalite güvence sistemi kurulması gerekmektedir. 2006 direktifindeki kıstasların çoğu değiştirilmemiştir. Tek değişiklik, 6 yıl olarak belirlenen kalite güvence incelemelerinin arasındaki maksimum süreyle ilgilidir. 2014 direktifin-de kalite güvence sistemi incelemelerinin arasındaki sürenin risk tabanlı analizlerle belirlenmesi benimsenmiş, ancak her halükârda en azından 6 yılda bir yapılması öngörülmüştür (Doğan, 2016: 8).

9. maddede denetim komisyonu, denetim standartları, denetçi bağımsızlığı ve iç kalite kontrol ile ilgili standart ve uygulamalar ile uyumlu hale gelen denetim standartlarının getirilmesi için yetkilendirilmektedir.

10. maddede denetim raporu düzenlenmektedir. Yasal denetçi ya da denetim firması, denetim faaliyetinin sonuçları hakkında rapor düzenlemektedir.

Denetim raporunda kim tarafından denetçi / denetim firması olarak atandığı, kesintisiz olarak ne kadar süredir denetimi sürdürdüğü ve denetim görüşü ile birlikte usulsüzlük risklerine ilişkin açıklama ve denetçinin bu risklere yanıtı gibi konular yer almalıdır. 11. Maddede denetim komitesine ek rapor, 12. Maddede kamu yararı taşıyan kurumların yöneticilerine yapılan raporlama, 13. Maddede şeffaflık raporu, 14. Maddede yetkili makamlar için raporlama ve 15. Maddede kayıt tutma ile ilgili düzenlemelere yer verilmektedir.

Yönerge'nin üçüncü başlığı Kamu Yararı Taşıyan Firmalar Tarafından Denetim Firması ya da Yasal Denetçinin Atanması başlığını taşımaktadır. Üçüncü başlığın 16. Maddesi denetim firması ya da yasal denetçinin atanması ile ilgilidir. Buna göre denetim komitesi kurumun yönetim organına yasal denetçi ya da denetim firmasının atanmasını teklif edecektir. Denetlenen kurum yasal denetim için üye devletlerdeki KAYİK'lerden elde edilen ücretin yüzde 15'inden fazla olmamak kaydıyla istediği firmaya davette bulunabilmektedir. Denetlenen firma, davet edilen firmalara ve denetçilere vermek üzere ihale belgelerini hazırlayacaktır. Bu doküman, denetimi anlaşılır kılacaktır. İhale dosyası şeffaf ve tek bir denetim firmasını hedefler şekilde ayrımcı kıstaslar içermemelidir. Bununla birlikte denetlenen firma, ne şekilde seçim yapılacağını belirleme ve denetçi / denetim firması ile görüşmeleri sürdürme konusunda özgürdür.

Yönerge'nin 17. Maddesi denetim işinin süresini açıklamaktadır. Genel olarak bir denetim firmasının ya da denetçinin sözleşmesi 1 yıldan az olamaz, 10 yılı geçemez. Süre, denetlenen ilk muhasebe döneminin başlangıcından itibaren sayılmaktadır. Üye ülkeler 10 yıldan az bir rotasyon süresini kabul edebilmektedir ya da rotasyon süresini uzatabilmektedir. Bu süre ihale yapılması halinde 20 yıl, ortak denetim durumunda ise 24 yıla kadar uzatılabilmektedir. Üye devletlerin yetkili otoritesi, denetçilerin atamasını istisnai olarak 2 yıllık bir süre için uzatabilmektedir. Kilit denetim ortakları için 7 yıllık denetim 3 yıllık ara verilmesi gereklidir. Üye devletler bu süreleri esnetebilmektedir.

Denetim süresinin sonuna yaklaşıldığında (10 yıllık süre) KAYİK'ler yeni bir denetçinin seçimi ya da ihalenin açılması konusunda karar vermek durumundadır. İhale durumunda 20 yıl, bir ortak denetim söz konusu olması durumunda 24 yıla kadar uzatma imkânı söz konusudur. Yönerge'nin yürürlüğe

girdiği 17 Haziran 2016 tarihinden önce yapılan denetim ihalelerinde geçiş süresi söz konusudur. Buna göre;

A Kategorisi: 16 Haziran 2014 tarihinde 20 yıldan fazla süredir aynı denetçiye sahip olan KAYİK'lerde (Denetim ilişkisi 31 Mayıs 1995'ten sonra başlayan) 17 Haziran 2020'den itibaren görevdeki denetçi ile yapılan denetim sözleşmeleri yenilenemez.

B Kategorisi: 16 Haziran 2014'te 11 ila 20 yıldır aynı denetçiye sahip olan KAYİK'lerde denetim görevi için 17 Haziran 2023 tarihinden itibaren denetim sözleşmeleri yenilenemez.

C Kategorisi: 16 Haziran 2014'te 11 yıldan az süredir aynı denetçiye sahip olan KAYİK'lerde denetim görevi için başlangıç süresi dikkate alınmalıdır.

Yönerge'nin dördüncü başlığı Kamu Yararı Taşıyan Kurumların Yasal Denetimini Gerçekleştiren Yasal Denetçi ya da Denetim Firmalarının Aktivitelerinin Gözetlenmesi adını taşımaktadır. Bu başlığın birinci bölümü yetkili otoriteleri, ikinci bölümü kalite güvencesi, pazarın izlenilmesi ve yetkili otoritelerin şeffaflığı, üçüncü bölümü, yetkili otoriteler ve Avrupa Yönetici Otoritesi arasında ilişkilerde işbirliği, dördüncü bölümü ise uluslararası örgüt, kurum ve üçüncü ülkelerin otoriteleri ile işbirliğine ilişkin hükümler içermektedir.

Birinci bölümün 20. Maddesi yetkili otoritelerin oluşturulmasını açıklarken 21. Maddede bağımsızlık koşulları yer almaktadır. Buna göre yetkili otoriteler yasal denetçiler ve denetim firmalarından bağımsız olacaklardır. Son 3 yıl içerisinde yasal denetimi yapan, denetim firmasında oy hakkı bulunan, herhangi bir denetim firmasının yönetiminde yer alan ve bir denetim firmasına sorumlu ortak olan kişiler yetkili otoritelerin yürütme ve karar alma organında bulunamaz.

Birinci bölümünde 22. Maddesinde yetkili otoriteler ile ilişkilerde mesleki gizlilik, 23. Maddesinde yetkili otoritelerin güçleri, 24. Maddesinde görevlerin devri ve 25. Maddesinde ulusal düzeyde yetkili diğer otoriteler ile işbirliği gibi konular hüküm altına alınmıştır.

İkinci bölümün 26. Maddesinde kalite güvencesi konusuna yer verilmiştir. Buna göre en az 3 yılda bir denetimin kalitesi incelenmektedir. Ayrıca yetkili otoritelerin, teftiş kılavuzlarını, ne şekilde raporlanacağını ve periyodik teftiş

kurallarını da içeren teftiş yöntemini onaylayıp değişiklik yapmak, teftiş raporlarını onaylayıp düzeltme yapmak ve her teftiş için müfettiş görevlendirmek gibi sorumlulukları bulunmaktadır.

27. maddede pazar kalite izlemesi ve rekabet konusuna yer verilmiştir. Buna göre denetimin kalitesini etkileyebilecek denetim eksikleri risk sürekli olarak gözetim altında tutulacaktır. Ayrıca Pazar yoğunlaşma oranı, denetim komitesinin performansı da değerlendirilecektir.

28. maddede yetkili otoritelerin şeffaflığı düzenlenmiştir. Buna göre yıllık aktivite raporları ve çalışma grupları, yıllık bazda kalite güvence sistemleri hakkında genel bir sonuç raporu yayınlanacaktır.

Üçüncü bölümün 29. Maddesinde yetkili otoriteler ile Avrupa Yönetici Otoritesi arasındaki ilişkilerde işbirliği zorunluluğu, 30. Maddede CEAOB'ın (Avrupa Denetim Organları Komitesi) kuruluşu, 31. Maddede kalite güvence incelemeleri, soruşturma ve teftişlerde işbirliği, 32. Madde yetkili otorite kolejleri, 33. Madde görevlerin delegasyonu, 34. Madde yetkili otoriteler arasındaki işbirliği ilişkilerinde profesyonel gizliliği ve 35. Madde kişisel bilgilerin korunmasını sağlayan hükümlere yer vermektedir.

2006 direktifinde olduğu gibi 2014 direktifi de üye ülkelerin 32. maddede belirtilen esaslara göre etkin bir kamu gözetim sistemi kurmalarını öngörmektedir. Ancak 2014 direktifi üye ülkelerin, denetçilerin gözetimini yapmak üzere uygun bir kurumu kamu gözetim kurumu (competent authority) olarak görevlendirmelerini zorunlu hale getirmiştir.

Gözetim kurumunun, bağımsız denetimle ilgili konularda yeterli bilgiye sahip, ancak denetim mesleği ile hiç uğraşmamış veya son üç yıl içinde denetim mesleğini icra etmemiş veya denetim kuruluşunda görev almamış kişiler tarafından yönetilmesi ve bu kişilerin bağımsız ve şeffaf bir adaylık prosedürüne uygun olarak seçilmesi gerekmektedir. Ancak karar mekanizmalarında yer almamak şartıyla bazı özel görevleri yapmak üzere halen denetim görevi yapan denetçilerin ve uzmanların gözetim kurumuna yardım etmeleri istenebilecektir.

2014 direktifine göre, gözetim kurumu aşağıdaki hususların gözetiminden sorumlu en üst yetkili kurum olacaktır:

- Denetçilerin ve denetim kuruluşlarının yetkilendirilmesi ve sicil kaydının tutulması,
- Standartların kabulü (denetim standartları, mesleki etik kurallar, denetim kuruluşlarının iç kalite kontrol standartları),
- Sürekli eğitim,
- Kalite kontrol sistemi,
- Soruşturma ve idari disiplin sistemleri.

Denetim direktifinde yer alan görevleri yapmak üzere üye ülkelerin bir veya birden çok gözetim kurumu görevlendirebilmelerine de imkân tanınmakla birlikte, yukarıda belirtilen görev ve yetkileri yerine getirmek üzere nihai sorumluluk taşıyan yalnızca tek bir gözetim kurumunun yetkilendirilmesi ve yetkilendirilen bu kurumların Komisyona bildirilmesi gerekmektedir.

Gözetim kurumunun görevlerinden bir kısmı kanunla yetkilendirilmiş veya üye ülkelerin yetkilendireceği diğer kurum veya kuruluşlar tarafından yerine getirilebileceği gibi, üye ülkeler gözetim kurumlarına yetkilerinden bir kısmını diğer kurum ve kuruluşlara devretmesine de izin verebilir. Ancak devredilen görev ve yetkilerin şartlarının açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Gözetim kurumu devrettiği yetkilerini her bir konu bazında geri alabilir.

Gerek gözetim kurumları gerekse yetkilendirilmiş diğer kurum ve kuruluşların, çıkar çatışmaları olamayacak şekilde yapılandırılmaları gerekmektedir.

Son olarak dördüncü bölüm uluslararası örgüt, kurum ve üçüncü ülkelerin otoriteleri ile işbirliğini düzenlemektedir. Buna göre 36. Maddede bilgi değişimi anlaşması, 37. Maddede üçüncü ülkelere alınan bilgilerin açıklanması, 38. Maddede üçüncü ülkelere aktarılan bilgilerin açıklanması ve 39. Maddede delegasyonun uygulanmasına ilişkin hükümler yer almaktadır. Yönerge'nin 40. Maddesi ise inceleme ve raporlara ilişkindir.

Yönerge, üye ülkelere KAYİK'lerin kapsamının genişletilmesi, 10 yıllık maksimum denetim süresini düşürme yetkisi, ihale yoluyla denetim ya da ortak denetim olması durumunda 10 yıllık süreyi 10 ila 14 yıl daha uzatabilme yetkisi, denetim dışı hizmetlerin verilmesi yasağının kapsamının genişletilmesi yetkisi ve ücret konusunda daha sıkı kurallar getirilmesi konusunda yetkiler vermektedir.

4.1.2.3. 2014 Yönergesi ile Getirilen Yenilikler

537/2014 sayılı 2014 Yönergesi, KAYİK'lerin denetimiyle ilgili, denetim direktifinde yer alan yükümlülüklerle ek yükümlülükler getirmekte olup, KAYİK denetçilerinin bağımsızlığını daha da güçlendirmek için özetle aşağıdaki konularda yeni hükümler getirmiştir¹³:

Zorunlu Denetim Kuruluşu Rotasyonu: Yeni Yönergenin gerekçesinde denetimin bağımsızlığını kuvvetlendirebilmek için maksimum denetim süresinin belirlenmesi gerektiğinin önemine vurgu yapmaktadır. Yönergenin 17. Maddesine göre denetleyenler, denetlenenleri 10 yıldan fazla denetleyecek, buna karşılık üye ülkeler daha fazla olmamak kaydıyla farklı bir süre belirleyebilecektir. 10 yıllık maksimum süre kısıtı, açık ihale durumunda 20 yıla kadar, ortak denetim yapılması durumunda ise 24 yıla kadar uzatılabilmektedir. Bununla birlikte istisnai koşullarda gözetim kurumuna başvurmak kaydıyla denetim sözleşmesi 2 yıl daha uzatılabilmektedir. Bu sürelerin bitimini takip eden 4 yıl içerisinde aynı denetim kuruluşu bir kez daha denetim yapamayacaktır.

Öte yandan, Yönergenin 7 yıllık sorumlu denetçi rotasyonunu da öngörmektedir. Ayrıca aynı sorumlu denetçi, 3 yıl geçmedikçe aynı denetimde görev alamayacaktır. Üye ülkeler 7 yıllık süreyi geçmemek kaydıyla farklı bir süre de belirleyebilmektedir. KAYİK denetimleri ile ilgili 7 yıllık sorumlu denetçi rotasyonu, 2006 direktifinin yürürlükten kaldırılan 42. maddesinde de yer almaktaydı. Ancak 2006 direktifinde 2 yıl olarak belirlenen bekleme süresini 2014 Yönergesi 3 yıla çıkarmıştır.

17 Haziran 2014 tarihinde yürürlüğe giren tüzükte, zorunlu rotasyon uygulaması için bir geçiş süreci öngörülmüş olup, bu süreçte zorunlu rotasyon aşağıdaki şekilde uygulanacaktır:

- Görev süresi 20 yıldan fazla olan (16 Haziran 1994 tarihinden önce başlayan) denetim kuruluşları için Yönergenin yürürlüğe girmesinden 6 yıl sonra (ilk denetim kuruluşu değişiklikleri 17 Haziran 2020 yılında gerçekleşecektir),

¹³ Çalışmanın bu kısmında, konuyu karşılaştırmalı olarak ele alan (Doğan, 2016: 11-15.) çalışmasından doğrudan yararlanılmıştır.

- Görev süresi 11 ile 20 yıl arasında olan (17 Haziran 1994 ve 16 Haziran 2003 tarihleri arasında başlayan) denetim kuruluşları için Yönerge'nin yürürlüğe girmesinden 9 yıl sonra (17 Haziran 2023),
- Görev süresi 11 yıldan az olan (17 Haziran 2003 tarihinden sonra başlayan) denetim kuruluşları için Yönergenin yürürlüğe girmesinden 12 yıl sonra

Denetim Dışı Hizmetler (DDH):Denetçi bağımsızlığını sağlamak için denetim şirketleri tarafından denetim müşterilerine verilebilecek denetim dışı hizmetlere de sınırlamalar getirilmiştir. Yönergenin 5. maddesine göre; bir denetçinin ve bağlı olduğu denetim ağına KAYİK olan bir denetim müşterisine, bu denetim müşterisinin AB'deki bağlı olduğu ana şirkete ya da yine AB'deki kontrol ettiği bağlı ortaklık ve iştiraklerine doğrudan ya da dolaylı olarak yasaklanan hizmetleri veremeyecektir.

Bu düzenleme sadece AB'deki KAYİK'leri değil, aynı zamanda AB'de hisseleri borsada işlem gören ve ilgili üye ülke kanunlarına tabi tüm şirketleri ve KAYİK'lerin AB üyesi olmayan bağlı ortaklıklarını da etkilemektedir.

Yönergede, KAYİK denetçisinin müşterisine vermesi yasaklanan DDH'ler sayılmış (kara liste) ve verilebilecek DDH'lerden alınabilecek ücretler için de son üç yıl denetim geliri ortalamasının yüzde 70'i olarak bir tavan belirlenmiştir. Diğer taraftan, üye ülkelere yasaklanan DDH listesini genişletme ya da belirli durumlarda bazı vergi ve değerlendirme hizmetlerine izin verme imkânı da verilmiştir. Yasaklanmış olan, diğer bir deyişle kara listede yer alan DDH'ler şunlardır:

- *Vergi hizmetleri:* Vergi beyannamelerinin hazırlanması, ücretler üzerinden alınan vergi, gümrük vergileri, vergi teşvikleri ve devlet desteklerinin belirlenmesi, yasal olarak öngörülmedikçe vergi idareleri tarafından yapılacak vergi incelemelerine destek verilmesi, ertelenmiş vergi, dolaylı veya dolaysız verginin hesaplanması, vergi danışmanlığı sağlanması ile ilgili vergi hizmetleri.
- Denetlenen firmanın karar alma ve yönetiminde rol almaya yol açacak hizmetler
- Muhasebe defterlerinin tutulması, muhasebe kayıtlarının ve finansal tabloların hazırlanması.

- Bordro hizmetleri.
- Finansal bilgi sistemlerinin hazırlanması ve uygulanması veya finansal bilgilerin hazırlanması ya da kontrolü ile ilgili iç kontrol ve risk yönetimi prosedürlerinin hazırlanması ve uygulanması.
- Aktüerya hizmetleri veya hukuki destek hizmetleriyle ilgili değerlendirme hizmetleri de dâhil olmak üzere değerlendirme hizmetleri.
- Hukuki hizmetler: genel hukuki danışmanlık sağlanması, denetlenen şirket adına müzakere yapma, uyuşmazlıkların çözümünde avukatlık yapma hususların-da hukuki hizmetler.
- Denetlenen firmanın iç denetim fonksiyonu ile ilgili hizmetler.
- Finansal tablolarla ilgili güvence hizmeti sağlanması hariç; denetlenen şirketin yatırım stratejisi, sermaye yapısı ve dağılımı ile finansmanına ilişkin hizmetler.
- Denetlenen şirket hisselerinin satışına aracılık etme, alım satımını ya da tanıtımını yapma.
- İnsan kaynakları hizmetleri: Denetlenecek finansal tablolar veya muhasebe kayıtlarının hazırlanması üzerinde önemli etkisi olabilecek bir pozisyondaki yöneticilikle ilgili pozisyonlar için aday arama veya referans kontrollerini üstlenmeyi kapsayan insan kaynakları hizmetleri. Ayrıca, organizasyon yapısının oluşturulması ve maliyet kontrolüyle ilgili insan kaynakları hizmetleri.

Yukarda belirtilen yasaklanmış hizmetler dışındaki hizmetlere, bağımsızlığı tehdit ve bu tehditleri ortadan kaldıracak veya etkisini azaltacak önlemlerin değerlendirilmesi sonucunda denetim komitesi tarafından onaylanması şartıyla, izin verilmiştir.

Raporlama:2006 Yönergesinin raporlamaya ilişkin 28. maddesinde yer alan hükümlere ek olarak, 2014 Yönergesinin 10-13. maddelerinde KAYİK denetçilerinin hazırlayacağı denetim raporu ile denetim komitesine ve denetleyici kurumlara yapılacak ek raporlamaya ve şeffaflık raporuna ilişkin özel hükümler yer almıştır.

2014 Yönergesinin 10.maddesine göre denetim raporunda yer alması gereken hususlar aşağıda özetlenmiştir:

- Kim ya da hangi organ tarafından denetçi olarak atandığı,
- Denetçi olarak atanma tarihi ile önceki atamalar veya yenilemeler dâhil kesintisiz toplam denetim süresi,
- Denetim görüşünü desteklemek üzere; değerlendirilmiş hile kaynaklı “önemli yanlışlık” risklerini de içeren, ciddi değerlendirilmiş “önemli yanlışlık” risklerinin tanımlanması, denetçinin bu risklere verdiği karşılıkların özeti, gerektiğinde bu risklerle ilgili yapılan gözlemler. Ayrıca, her ciddi değerlendirilmiş “önemli yanlışlık” riskine ilişkin olarak denetim raporunda yer alan söz konusu bilgilerin uygun olduğu durumlarda, ilgili finansal tablo dipnotlarına açıkça atıf yapılması gerekmektedir.
- Denetimin hile dâhil usulsüzlükleri ne ölçüde belirleme kapasitesi olduğunun açıklanması,
- Denetim görüşünün, denetim komitesine sunulan ek raporla tutarlı olduğunun teyit edilmesi,
- Yasaklanan denetim dışı hizmetlerin verilmediği ve denetçinin denetim sırasında denetlenen işletmeye karşı bağımsızlığını koruduğunun beyan edilmesi,
- Denetim hizmeti dışında denetçi tarafın-dan denetlenen işletmeye ya da kontrolü altındaki işletmelere verilen ve finansal tablolarda veya yönetim raporunda açıklanmayan tüm hizmetlerin belirtilmesi.

Diğer taraftan Yönerge, üye devletlerin denetim raporunun içeriğine ilişkin ek hususlar belirlemesine de izin vermiş olup, denetim raporunun bir gözetim kurumu tarafından onaylandığı ya da kabul edildiği izlenimi verebilecek şekilde denetçinin söz konusu kurum ismini kullanmasını yasaklamıştır.

KAYİK denetimlerinde, özellikle finansal raporlama süreciyle ilgili önemli “iç kontrol” zayıflıkları olmak üzere denetimden kaynaklanan önemli konularla ilgili olarak denetim komitesine denetçinin ek raporlama yapması 2006 direktifinin yürürlükten kaldırılan 41. maddesinin 4.paragrafında da yer almıştı. 2014 tüzüğü ise söz konusu ek raporun kapsamını genişletmekte olup (Madde 11), ek raporda yer alması gereken ana konular aşağıda özetlenmiştir:

- Toplantı tarihleri dâhil, denetçi ile denetlenen işletmenin denetim komitesi, yönetim ve/veya denetim organı arasındaki iletişimin sıklığı, niteliği ve kapsamının belirtilmesi,
- Bilanço kalemlerinden hangilerinin doğrudan doğrulamasının yapıldığı ve hangilerinin sistem ve uygunluk testlerine dayanılarak doğrulandığı hususu da dâhil olmak üzere kullanılan metodolojinin belirtilmesi,
- Finansal tablolara bir bütün olarak uygulanan önemlilik düzeyi tutarı ile varsa özel işlem sınıfları, hesap bakiyeleri ya da dipnotlar için uygulanan önemlilik düzeyinin açıklanması,
- Denetim sırasında belirlenen ve işletmenin devamlılığı hususunda önemli şüphe oluşturabilecek olay ve durumlarla ilgili görüşlerin ve bunların önemli bir belirsizlik oluşturup oluşturmadığının açıklanması ve bildirilmesi,
- Denetlenen işletmenin hem iç finansal kontrol sistemindeki hem de muhasebe sistemindeki önemli açıkların bildirilmesi (Her bir önemli açık için, ilgili açığın yönetim tarafından giderilip giderilmediği ek raporda bildirilecektir.),
- Denetim sırasında belirlenen, mevzuata ve ana sözleşmeye aykırı olan ya da aykırı olduğu düşünülen önemli konuların bildirilmesi (bunların denetim komitesinin görevlerini yerine getirmesini sağlama hususunda ilgili olarak düşünüldüğü kadarıyla),
- Uygulanan değerlendirme metotlarının tüm etkileri dâhil, değişik kalemlere uygulanan değerlendirme metotlarının değerlendirilmesi,
- Denetim sırasında ortaya çıkan, yönetim-le görüşülen veya görüşülmesi gereken önemli konular ile denetçinin mesleki yargısına göre finansal raporlama sürecinin gözetimi için önemli olduğu düşünülen diğer konuların veya denetim sırasında karşılaşılan önemli güçlüklerin bildirilmesi.

Öte yandan 2014 Yönergesinin 12. maddesinde KAYİK'leri düzenleyen ve denetleyen kurumlara başta mevzuata aykırılıklar olmak üzere maddede belirtilen konularda veya üye ülkelerce belirlenecek konularda bildirim yapma yükümlülüğü getirilmiştir.

Denetçinin iletişiminin bir parçası olarak görülen yıllık şeffaflık raporu ise Yönergenin 13. maddesinde düzenlenmiş olup; KAYİK denetimi yapan denetçilerin şeffaflık raporunu internet sitelerinde herkesin erişimine açmaları gerekmektedir. Şeffaflık raporunda yer alması gereken hususlar daha önce 2006 direktifinde yer alan hususlarla büyük ölçüde aynı olmakla beraber, denetim ağının toplam hasılatının açıklanması ve denetim kuruluşunun bağımsızlığı ile ilgili bir açıklamada bulunulması gibi birkaç farklı husus Yönerge’de yer almıştır.

Kalite Güvence Sistemi ve Kalite Kontrol İncelemesi:Yönerge’de, KAYİK denetçilerinin kalite güvence incelemelerinin en geç üç yılda bir yapılması öngörülmüş, ancak KOBİ şeklindeki KAYİK denetçileri için bu süre altı yıl olarak belirlenmiştir.

Yönergenin 26. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiş olan kalite güvence incelemeleri; gözetim kurumunun kendi uzmanları (inspectors) tarafından yapılabileceği gibi, gerekli durumlarda uygun nitelikleri taşıyan dış uzmanlardan yardım almak suretiyle de gerçekleştirilebilecek olup; en azından aşağıdaki hususları kapsamalı gerekmektedir:

- Denetçinin iç kalite kontrol sisteminin değerlendirilmesi,
- İç kalite kontrol sisteminin etkinliğini doğrulamak amacıyla KAYİK’lerin denetim dosyalarının incelenmesi ve prosedürlerin gerekli uygunluk testinin yapılması,
- Yukarda belirtilen incelemeler sonucunda tespit edilen bulgular göz önünde tutularak, denetçi tarafından en son yayınlanan yıllık şeffaflık raporu içeriğinin değerlendirilmesi.

Öte yandan Yönergenin 8. maddesine göre; denetim raporu ve denetim komitesine sunulacak ek rapor düzenlenmeden önce, denetçi ya da sorumlu denetçinin taslak raporda belirttiği görüş ve sonuca makul bir şekilde ulaşmış olmadığını değerlendirmek üzere, gerçekleştirilen denetimle ilgili bir kalite kontrol incelemesi yapılması gerekmektedir. Aynı maddede söz konusu incelemenin, inceleme konusu denetimde görev almamış ve denetim kalite kontrol incelemesi yapmak üzere (engagement quality control reviewer) görevlendirilen bir denetçi tarafından yapılması da öngörülmüştür.

Ancak denetimin, bir denetim kuruluğu tarafından gerçekleştirildiği ve tüm denetçilerinin söz konusu denetimde görev aldığı veya bireysel bir denetçi tarafından gerçekleştirilmiş olmakla birlikte söz konusu denetçinin bir denetim kuruluşunun ortağı ya da çalışanı olmadığı durumlarda; incelemenin yapılması amacıyla dışarıdan başka bir denetçi grevlendirilebilecektir.

Gözetim Kurumları Arasında İşbirliği (CEAOB):Avrupa Gözetim Kurumları Komitesi'nin (CEAOB - Committee of European Audit Oversight Bodies) kuruluğu ve görevlerine ilişkin hükümler tüzüğün 30. maddesinde yer almış olup, ulusal gözetim kurumlarının hakları saklı kalmak kaydıyla, denetim kurumları arasındaki işbirliği CEOB tarafından organize edilecektir.

CEAOB, her ye ülkeden bir temsilci olmak üzere ulusal gözetim kurumlarının st düzey temsilcilerinden ve Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Kurumu (ESMA - European Securities and Markets Authority) tarafından atanan ve oy kullanma yetkisi bulunmayan bir üyeden oluşmaktadır. Komitenin başkanı, ulusal gözetim kurumlarının temsilcileri arasından seçilirken, başkan yardımcısı Komisyon tarafından atanmaktadır.

Öte yandan, daha önce Komisyon'un 2005/909/EC sayılı kararı ile kurulan Avrupa Gözetim Kurumları Grubu'nun (EGAOB - European Group of Audit Oversight Bodies) görevleri yeni kurulan Komiteye (CEAOB) devredilmiştir. Ulusal gözetim kurumlarının faaliyetlerini koordine edecek olan CEOB, esas itibariyle aşağıdaki görevleri yürütecektir:

- Direktif ve tüzüğün uygulamasına yönelik olarak bağlayıcı olmayan rehber ve görüşler kabul etmek (Kabul edilen rehber ve görüşler Komisyon tarafından yayınlanacaktır.),
- Bilgi değişimini kolaylaştırmak, Komisyon'a tavsiyelerde bulunmak, üçüncü ülkelerin kamu gözetim sistemlerinin teknik olarak değerlendirilmesine katkı sağlamak ve AB düzeyinde kabul amacıyla uluslararası denetim standartlarını teknik açıdan incelemek,
- KAYİK'lerin denetçileri ve bunların denetim ağlarının gözetimi için işbirliği yn-temlerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak.

Ayrıca CEOB gerekli durumlarda, ESMA, Avrupa Bankacılık Kurumu (EBA - Europe-an Banking Authority) ve Avrupa Sigortacılık ve Mesleki

Emeklilik Kurumu'ndan (EIOPA - European Insurance and Occupational Pensions Authority) yardım isteyebilecektir.

4.2. Türkiye ve AB Bağımsız Denetim Mevzuatlarının Karşılaştırılması

Türkiye'de 2010 yılından beri uygulanmakta olan denetim firmasının rotasyonu uygulaması, Avrupa Birliği'nde 2016 itibariyle yürürlüğe girmiştir. Türkiye'de TTK'nın 400. Maddesi uyarınca "10 yıl içerisinde aynı şirket için toplam 7 yıl denetçi olarak seçilen denetçinin 3 yıl geçmedikçe yeniden denetçi olarak seçilemeyeceğine" dair hüküm bulunmaktadır. Ayrıca Bağımsız Denetim Yönetmeliğinin Denetim faaliyetine ilişkin kısıtlamalar bölümünde de benzer maddeye rastlanmaktadır. Buna göre; "denetim kuruluşları ve denetçiler aradan 3 yıl geçmedikçe; son 10 yılda 7 yıl, denetim kuruluşlarında çalışanlar da dahil olmak üzere denetçiler ise son 7 yılda 5 yıl denetim çalışması yürüttükleri işletmelere ilişkin denetimleri üstlenemezler."

AB Bağımsız Denetim mevzuatı ile Türkiye bağımsız mevduatının karşılaştırılması sonucunda aşağıdaki noktalara değinmek mümkündür (KPGM, 2019):

Türkiye'de faal durumda bulunan işletmelerin önemli bölümünün Avrupa Birliği'nde merkezi bulunan ortakları olması nedeniyle AB'nin rotasyon uygulaması Türkiye'deki denetim faaliyetlerini etkileyecektir. Bu nedenle Türkiye'deki rotasyon süreleri ile AB'deki rotasyon sürelerinin uyumlu hale getirilmesi gereklidir. Çünkü AB'deki süre ile Türkiye'deki sürenin farklılığı, ülkemizdeki yabancı yatırımların ve yurtdışına yatırım yapan Türk şirketlerinin zorlanmasına neden olacaktır. Bu karmaşıklığın giderilebilmesi için Türkiye'nin AB düzenlemelerini benimsemesi gereklidir.

Türkiye'deki 7 yıllık sürenin AB ülkeleri ile kıyaslandığında kısa olduğunu söylemek mümkündür. Bu süreye dahil olmak üzere denetçinin değişimi ve yeni ekibin de en fazla iki yıl aynı şirketin denetimini yapabilmesi, rotasyonun zorluklarının artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle de denetçi rotasyonu ve zorunlu firma rotasyonunun aynı anda uygulanması zorunluluğunun kaldırılması gereklidir.

Denetim firmasının rotasyonunun fiyat rekabeti anlamına gelmemesi için düzenlemeler yapılmalıdır. Böylece denetim firmaları da haksız rekabete karşı korunmuş olacaktır.

AB’de denetim firması rotasyonu henüz 2016’da yürürlüğe girmişken, Türkiye’de bu uygulama 2010’dan beri yürürlüktedir.

Üye ülkeler, rotasyon süresini artıramamakta, ancak kısaltma opsiyonunu kullanabilmektedir.

Rotasyon süresi, ihale yoluyla olmak kaydıyla 20 yıla, ortak denetim olması durumunda 24 yıla kadar çıkabilmektedir. Üye ülkeler bu sürenin üzerine çıkamamakta ancak daha kısa süreler belirleyebilmektedir.

Yeni Yönerge’de 7 yılda bir değişimi zorunlu tutulan sorumlu denetçilerin rotasyonunu kaldırmamaktadır. Bu süre de üye ülke opsiyonuna dahildir.

Rotasyonda ara verme süresi iki yıldan üç yıla uzatılmıştır.

10 yıl içerisinde aynı şirketin denetiminde 7 yıl görev alan firma 3 yıl geçmedikçe yeniden denetimi üstlenememektedir. Son 7 yılda 5 yıl denetim çalışması yürütülen işletmelerin denetimleri de üstlenememektedir.

AB Yönerge 2006/43/EC’ deki 25. Maddesini ortadan kaldırmamakla birlikte *“arka arkaya 3 mali yıl içerisinde bir yasal denetçi veya denetim firmasının aldığı toplam ücretlerin %15’i veya fazlası bir kamu yararı taşıyan kurum veya kuruluşa ilişkin topluluktan oluşuyorsa, söz konusu durum denetçi açısından denetim komisyonu ile konuşulmalı ve durumun denetimin kalitesini, bağımsızlığını etkileyip etkilemediği açısından görüş alışverişinde bulunulması gerekliliği söz konusu olmaktadır.”* şeklinde bir kısıtlama bulunurken, benzer durum Türkiye’deki Bağımsız Denetim Yönergesi gibi için de geçerli olup 32. Madde de vurgulandığı gibi *“ücret tarifesinin belirlenmemiş olduğu yıllarda, yılbaşından itibaren geçerli olması koşuluyla önceki yılda uygulanmış ücret tarifesinin Maliye Bakanlığı’nca o sene için belirlenip ilan edilmiş değerlendirme oranında artırılması şeklinde hesaplanacak tarifeler uygulanır”* denmektedir.

Türkiye’deki Bağımsız Denetim Yönergesi 35. Madde uyarınca *“yasal denetçiler ve denetim firmaları belge ve bilgileri elektronik, manyetik vb. ortamlarda dahil olmak suretiyle elde edilen tüm denetim çalışmalarını, belgelerini 10 yıl saklama zorunluluğu”* bulunmaktadır. Bu durum AB

Yönergesi'nde *“denetimi takip eden en az 5 yıl söz konusu belge ve dokümanları tutmaları gerekmektedir”* şeklinde düzenlenmiştir.

Türkiye'deki denetim raporunda Madde 36'ya göre *“bir takvim yılında KAYİK denetimi yapmış denetim kuruluşları ilgili takvim yılını takiben, özel hesap dönemini kullanan denetim kuruluşları için de hesap dönemi kapanışını takip eden dördüncü ayın sonuna kadar yıllık şeffaflık raporunu Kuruma bildirir ve kendi internet sitesinde yayımlar.”* AB Yönergesi'nde de *“kamu yararı taşıyan kurumların denetimini yapan yasal denetçi veya denetim firması denetim raporunun yayınlanmasına en geç 4 ay içerisinde kendi internet sitesinde şeffaflık raporunu yayınlama yükümlülüğü bulunmaktadır”* ifadesi yer almaktadır. Ancak buna ek olarak, ayrıca Yönerge'de şeffaflık raporunun yasal denetçi ya da denetim firması tarafından kendi sitelerinde yayımlandıktan sonra 5 yıl süresince kendi denetim sitelerinde yayınlanmasına devam edilmesi konusunda bir farklılık bulunmaktadır.

AB 2016 direktifinin 22. Maddesi'nde var olan denetçinin bağımsız ve tarafsız olmasına ilişkin maddeler, 2014 direktifinde geniş anlamda değişime uğramış, daha ayrıntılı ele alınmıştır. 22. madde'de yer alan bağımsızlığı ortadan kaldıracabilecek durumlar şöyledir (Doğan, 2016: 6):

- *“Bağımsızlığı tehlikeye atabilecek çıkar veya ilişkilere neden olan denetlenen şirketin başka bir şirketi satın alması, başka bir şirketle birleşmesi veya başka bir şirket tarafından satın alınması,*
- *Kendi kendini denetleme, kişisel çıkar ve taraf tutma tehdidi,*
- *Denetlenen işletmenin finansal araçlarıyla ilgili işlemlerle uğraşma veya önemli ve doğrudan yararlanma hakkı sahibi olma (emeklilik fonları ve hayat sigortası gibi yatırım fonları aracılığıyla elde edilen faizler hariç)*
- *Denetlenen işletme ile ilgili finansal, kişisel ya da istihdam, iş konusundaki ilişkiler.”*

Türkiye'de de Bağımsız Denetim Yönetmeliği'nde denetçinin bağımsız ve mesleki bilgi ve deneyime sahip olarak tarafsız bir şekilde görevini yerine getirebilmesi doğrultusunda atılan önemli adımlar bulunmaktadır. Yönetmeliğin 22. madde'si bağımsızlık ve tarafsızlık konusunu şu şekilde açıklamaktadır (Doğan,2016):

- “Denetim kuruluğu ve denetçiler, denetimleri esasen ve şeklen bağımsız olarak gerçekleştirir.
- Denetim kuruluşları ve denetçiler, hiçbir şekilde denetlenen kuruluşların karar alma mekanizmalarına katılmazlar.
- Denetim kuruluşları ve denetçiler, bağımsızlığın zedelendiğine dair bir durumun, şüphenin oluşması halinde bağımsızlığın ortadan kalktığı kabul edilir.
- Denetim kuruluşları ve denetçiler, denetlenen işletmeye 3568 Sayılı Kanun çerçevesinde tasdik, vergi danışmanlığı ve dergi denetimim dışında danışmanlık veya başka bir hizmet veremez.”

AB 2006 direktifinde belirlenmiş olan kalite güvence sistemi analizleri arasındaki en yüksek süre 6 yıl olarak belirlenmişken yeni direktifte kalite güvence sistemi arasındaki sürenin risk bazlı analizlerle belirlenmesine karar verilmiş ve en azından 6 yılda bir yapılması öngörülmüştür. 2014 direktifi ile kalite güvence sistemine ilişkin şartlar şöyledir (Doğan 2016: 8):

- “Kalite güvence incelemeleri konusunda mesleki eğitim, uygun tecrübe ve özel eğitim,
- İnceleme yapılacak denetçi ile iş ilişkisi varsa en azından 3 yıl geçmiş olması,
- İnceleme yapılacak denetçi ile incelemeyi yapacak kişi arasında çıkar çatışması olmaması.”

Bağımsız Denetim Yönetmeliği Madde 19’da yer alan denetimde kalite ve güvenilirliği sağlanması başlığında belirtildiği gibi Türkiye’deki denetimde de denetim kuruluşları ve denetçiler çalışmalarını kaliteli ve güvenilir denetimler sağlayacak biçimde gerçekleştirmelidir. Bunu ortaya koyarlarken de denetim kuruluşları ve denetçiler, mesleki yeterlilik ve özeni, mesleğe uygun davranışları, dürüstlük, tarafsızlık ve sır saklama gibi sorumlulukları gerektiren davranışlarda bulunmayı yerine getirmiş olmalıdır.

Denetim kuruluşları ve denetçilerin mevzuata aykırı denetim yapmaları durumunda hem AB 2014 Yönergesinde hem de Türkiye’deki Denetim Yönetmeliği’nde söz konusu duruma ilişkin geniş bir şekilde uygulanabilecek yaptırımlar konusunda kurallar yer almıştır. AB 2014 direktifi Madde 30’a göre;

- “Mevzuata aykırı hareket eden gerçek ve tüzel kişiye gerçek ve tüzel kişiye aykırılığı sona erdirmeleri ve bu aykırılığın tekrarından sakınmaları için uyarma,
- Gerçek ve tüzel kişilere idari para cezaları,
- Bir denetim kuruluşu üyesi veya KAYİK olan bir işletmenin yönetiminde veya yönetim organında görev alan bir kişinin, denetim kuruluşlarında veya KAYİK’lerde 3 yıla kadar görev yapmalarının geçici olarak yasaklanması”

Türkiye’deki mevzuatta ise söz konusu aykırılıklara ilişkin yaptırımlar şu şekilde açıklanmıştır;

- Madde 38’e göre; ‘Yapılan inceleme ve denetimler sonucunda mevzuata aykırılıkları tespit edilenler hakkında idari yaptırımlar uygulanır .’
- Madde 40’a göre; ‘Bağımsızlığı tehdit eden hususlara ilişkin gerekli önlemlerin alınmaması ve bunlara ilişkin değerlendirmelerin kayda geçirilmemesi durumunda uyarı yaptırımı uygulanır.’
- Madde 41’e göre; ‘Söz konusu denetim çalışmalarında TDS kapsamında dürüstlük, tarafsızlık, bağımsızlık, mesleki yeterlilik, sır saklama ve diğer ahlaki ilkelere uyulmaması durumunda faaliyet izninin askıya alınması,’
- Madde 42’ye göre; ‘Yetki belgesinin kasten yanlış ve yanıltıcı beyanlarda kullanılmak suretiyle hukuka aykırı yollarla alınması, yetkilendirme koşullarının taşınmadığının sonradan anlaşılması veya şartların sonradan kaybedilmesi durumunun sonradan anlaşılması sonucunda faaliyet izninin iptal edilmesi,’ yaptırımları uygulanmaktadır.

Denetim alanında ortaya çıkan skandallar, gerek aksaklıklar ve üzerine yaşanan krizler başta Dünya genelinde muhasebe denetimi ve standartlarını en iyiye ulaştırma çabalarını en üst düzeye çıkarma noktasına gelmiştir. Bu noktada AB Parlamentosu, üye ülkelerin ve aday ülkelerin genel kabul görmüş belirlenmiş denetim ve standartlara ilişkin çeşitli yönergeler ile düzenlemeler sağlamaya çalışmıştır. Türkiye de AB’nin oluşturduğu yönergelere uyum sağlamak amacıyla revizyona girmiş ve önemli yollar kat etmiştir. AB ile Türkiye’nin denetim ve standartlarına ilişkin yapılan karşılaştırmalı analizde Türkiye’nin Bağımsız Denetim Yönetmeliği’nin AB’nde yapılan revizyonları yakından takip ettiği diğer

ye ülkelerin denetim ve standartlarına ilişkin gelişmelere uyumlu olarak hareket ettiği söylenebilir.

Farklılıklar noktasında Türkiye'nin denetim rotasyonu konusunda AB'den farklı bir düzenleme içermesi ve Türkiye'de bulunan ana merkezli şirketlerin AB'ne ye ülkeler içinde bulunması doğal olarak söz konusu uyumun sağlanmaya çalışılması konusunda Türkiye'deki yabancı yatırımcılar ile yurtdışında yatırım yapan Türk firmalarını zor durumda bırakabilecektir. Sürekli gelişen rekabet ortamında ve hızla ilerleyen küresel ekonomik sistem içindeki yerini koruyabilmek için Türkiye, tüm gelişmeleri yakından takip etmek ve kendi ekonomik, finansal, siyasi düzeni içerisinde bu gelişmeleri uygulamaya çalışmak zorundadır.

SONUÇ

Denetim, herhangi bir faaliyetin gerçekleştirilmesinde önceden belirlenmiş standartlara ne ölçüde uyulduğunun incelenmesidir. Tüm faaliyetler denetim altına alınabilmektedir. Ekonomik faaliyetler ve ekonomik faaliyetlerin sonuçlarının raporları da bunlardan biridir.

Önceden belirlenen kriterler, ekonomik faaliyetlerin raporlandığı finansal tabloların doğruluğunun araştırılmasında kullanılan standartlardır. Denetçiler, önceden belirlenmiş denetim standartları doğrultusunda finansal tabloları denetleyerek elde ettiği kanıtları ilgili taraflara bildirmektedir.

Denetimin en önemli noktası şüphesiz denetimin bağımsızlığı konusudur. Denetleyen ile denetlenen arasında herhangi bir bağın olmaması anlamına gelen denetimin bağımsızlığı, denetim bulgularının tarafsızlığına bir katkı sağlar.

Bağımsız denetim konusu hem denetlenen firmanın hem devletin hem de üçüncü tarafların ilgisini çekmektedir. Finansal tabloların hem güvenilirliğini hem de doğruluğunu artıran bağımsız denetim, devletin vergi kaybına uğrayıp uğramadığının, kredi veren kuruluşlara sunulan finansal tabloların doğru olup olmadığının, yatırım yapacak yatırımcıların ve hissedarların doğru bilgiye erişip erişmediğinin teminatıdır. Bağımsız denetimin kalitesi, denetçinin bağımsızlığı ile ve denetçinin sahip olduğu mesleki ve teknik bilgi düzeyi ile doğru orantılıdır. Ayrıca bağımsız denetimin önceden belirlenen standartlara uygun bir şekilde yapılması da gereklidir. Bu standartlar ise mevzuatlarda belirlenmiştir.

Ekonomi dünyasında yaşanan finansal krizler, skandallar bunun sonucunda ortaya çıkan gerek finansal anlamda gerekse muhasebe ve denetim alanındaki açıklar, başta küresel düzeydeki şirket yöneticileri ve yatırımcılar açısından denetim alanında ciddi eksikliklerin var olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu alandaki eksiklikler yatırımcıların, karar alıcıların, yöneticilerin, doğru, güvenilir, açıklayıcı, şeffaf bilgilere ulaşmasını engellemiştir. Dolayısıyla denetim ve standart konusu yaşanan bu gelişmeler ışığında önemli bir konu haline gelmiştir.

Çalışmada, 2008 yılında tüm dünyayı etkileyen küresel finansal krizin ortaya çıkardığı bağımsız denetim boşluğunun krizden önce ve krizden sonra olmak üzere mevzuata dayalı olarak karşılaştırmalı analizine yer verilmiştir.

Krizin yaratmış olduğu o büyük boşluk nedeniyle başta ABD, AB ve diğerk gelişmiş ülkeler kendi iç mevzuatlarındaki eksiklikleri belirleyerek düzenlemeler yapmış Türkiye de bu bağlamda kendi üzerine düşen sorumluluklarını küresel sistemin gerektirdikleri doğrultusunda tamamlamaya çalışmıştır. Uluslararası standartlara ulaşmada ve bunlara uymada bir üst kurul niteliğinde KGK kurulması bunun en önemli örneğidir.

Mevzuat içeriklerinde değinilen önemli bir husus ise denetimi yapacak olan denetçinin, denetim kuruluşunun tam bağımsız olması beklentisidir. Yasal denetçi veya denetim kuruluşunun şahsi veya maddi çıkar doğrultusunda hareket etmemesi en temel nokta olmaktadır. Denetçinin yaptığı çalışmanın karşılığının ücret şeklinde ödenmesinde, bağımsızlığı sağlamada ve güveni arttırmada bir denetim fonu gibi bir fondan yararlanılması bir öneri olarak düşünülebilir. Bu fonun gerek denetime tabi şirketler gerek devletin katkıları ile oluşturulması belki de bağımsız denetimi istenilen düzeyde “bağımsız” yapabilecektir.

Finansal piyasaların etkin çalışması, ekonomik sistemin gelişmesi ve nihai olarak refaha katkı sağlanması açısından önemlidir. Dolayısıyla sistemin bireysel/kurumsal düzeyde hem firma hem yatırımcı açısından güvenilirliği standartlara, düzenlemelere ve bu düzenlemelerin denetimine bağlıdır. Küresel finans kriz örneğinde de görüldüğü üzere, bir kriz anında sistem sağlıklı ve güvenilir bir bilgi akışına dayalı olarak işleyememektedir. Bu nedenle hem firmaların, hem kredi verenlerin hem de kredi verilmesinde kriter olarak kullanılan derecelendirme kuruluşlarının sisteme doğru bilgiler aktarılmasına katkı sağlayacak bir denetim mekanizmasına tabi olmaları önemlidir. Bu bağlamda ülkeler arası denetim mevzuatlarının, küresel sistemin istikrarı açısından da belli standartlar ışığında örtüşmesi kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

Acar, D., Senal, S., ve Usul, H. (2011). Bağımsız Denetim Kalitesi: Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(22), 273-306.

Afşar, M. (2011). Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 143-171.

Ağca, A. (2015). Ülke Muhasebe Sistemlerindeki Farklılıklar ve Bu Farklılıklardan Kaynaklanan Sorunlara Getirilen Çözüm Önerileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(8), 81-92.

Akarçay, M. (2016). Kredi Temerrüt Swapları, Teminatlandırılmış Borç Yükümlülükleri ve 2008 Küresel Krizi. *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 1(1-2), 23-39.

Akça, H., ve Yakışık, H. (2010). Türkiye'de Global Mali Krizin Etkileri Konusunda Halkın Düşüncesi. *Uluslararası Global Mali Kriz Konferansı*. Bışkek.
Aras, O. N. (2010). Son Ekonomik Krizin Türkiye'de Enflasyon Hedeflemesine Etkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2), 97-104.

Ari, A., ve Özkeskin, N. (2016). Türkiye'deki Bankacılık Krizlerinin Nedenleri: Ekonometrik Bir Yaklaşım. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 53(622), 45-60.

Aslan, B. (2010). Bir Yönetim Fonksiyonu Olarak İç Denetim. *Sayıştay Dergisi*(77), 63-86.

Bayrakçı, E., ve Demirel, A. (2017). İç Denetimin Yapısal ve İşlevsel Sorunlarının Türkiye'deki Üniversiteler Bağlamında Analizi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(33), 52-60.

Bezirci, M., ve Karşlıoğlu, F. (2009). Türkiye'de Denetimin Tarihsel Gelişimi. *Sosyal ve Ekonomik*, 15(21), 571-592.

Bocutoğlu, E., (2015). Kredi Drecelendirme Kuruluşları ve 2007 Küresel Finansal Krizi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(10), 66-113.

Bozkurt, P. (2013). Denetim Kavramı ve Denetim Anlayışındaki Gelişmeler. *Denetişim*(12), 56-62.

Bulca, H., ve Yeşil, T. (2014). Bağımsız Denetim Standartlarının Muhasebede Hile Kavramına Yaklaşımı. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 47-58.

Cömert, N. (2016). İşletmelerde Kontrol ve Denetim Kavramlarının Doğru Kullanılması Amacına Yönelik Kavramsal Bir İnceleme. *Marmara Üniversitesi Marmara Business Review*, 1(1), 1-20.

Çağıl, G. (2008). 2008 Küresel Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Performansının Electre Yöntemi ile Analizi. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1(93), 59-86.

Çaliyurt, K. T., ve Kesimli, İ. G. (2015). Avrupa'da Bağımsız Denetimde Mevzuat Açısından Gelişmeler ve Türkiye Yansımaları. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 52(602), 13-24.

Çalışkan, A. (2006). Sekizinci Yönerge Çerçevesinde Avrupa Birliğinde Bağımsız Denetim. *Sayıştay Dergisi*(63), 51-58.

Çiçek, U., ve Hatırlı, S. A. (2009). Küresel Ekonomik Krizin Türkiye İmalat Sektörüne Etkilerinin Analizi. *Uluslararası Davraz Kongresi*.

Dedman, E., Kausar, A., ve Lennox, C. (2014). The demand for audit in private firms: recent large-sample evidence from the UK. *European Accounting Review*, 23(1), 1-23.

Demez, S., ve Özdemir, Z. (2018). Merkez Bankası Parasal Büyüklüklerinin Parasal Krizleri Açıklamadaki Etkinliği: Panel Veri Analizi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9(23), 272-294.

Demirtaş, S. A. (2016). Türkiye'de Bağımsız Denetimin Yeni Türk Ticaret Kanunu Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*(30), 771-785.

Doğan, A. (2016). AB Denetim Reformu. *Muhsabe ve Denetim Dünyası*(2), 1-18.

Doğru, B. (2015). *Türkiye'nin Yakın Dönem Ekonomik Krizleri*. İstanbul : Hiperlink Yayınları.

Eğilmez, M. (2009). Küresel Finans Krizi-Piyasa Sisteminin Eleştirisi. İstanbul : Remzi Kitapevi.

Erarslan, C. (2016). Küresel Finansal Krizi Anlamak. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 79-99.

Eraslan, C., ve Timurtaş, M. E. (2015). Avrupa Borç Krizinin Seçilmiş Ülke Örnekleri Üzerindeki Etkileri. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2), 17-54.

Eren, A. A., ve Saraçoğlu, M. (2017). Kapitalizmin Tarihinde Finansal Krizler: Tarih Tekerrür mü Ediyor? *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 87-97.

Ergüden, E., Dalkılıç, A. F., Kaya, C. T., ve Sayar, A. R. (2018). Finansal Raporlama ve Denetim Uygulamaları Kapsamında Davranışsal Muhasebe Teorisine Geçiş. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*(20), 411-425.

Eriş, M.H. (2019), “Bankacılık Sisteminde Etkinlik Açısından Düzenleme ve Denetleme”, Finansal Piyasalar-Para ve Bankacılık (Editörler:Tanınmış Yücememiş ve Çinko), içinde, 17. Bölüm.

European Commission. (2010). *Audit Policy: Lessons from the Crisis - Green Paper*.[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2010\)0561_/com_com\(2010\)0561_en.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2010)0561_/com_com(2010)0561_en.pdf) (Erişim Tarihi: 25.06.2019)

Güneş, R., ve Kaygusuzoğlu, H. (2018). Şirketlerdeki İç Kontrol ve İç Denetim Faaliyetlerine Ait Rollerin Yöneticilerin Algıları Üzerine Etkilerinin İncelenmesi: Gaziantep, Kahramanmaraş ve Malatya İlleri Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*(20), 203-229.

Güney, S., ve Sarı, S. S. (2015). Muhasebe Denetiminin Etkinliğini Sağlamada İç Kontrolün Rolü. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(5), 62-80.

Hepaktan, C. E., ve Çınar, S. (2011). Mali Krizler ve Son Mali Krizin (2008) Reel Sektöre Etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(30), 155-168.

İnaltong, C., ve Taş, O. (2015). Bağımsız Denetim Sürecinde Önemlilik Düzeyinin Belirlenmesi ve Bir Uygulama. *Vergi Dünyası*(401), 73-89.

Işık, N., ve Duman, E. (2012). Reel ve Finansal Göstergeler Açısından 1929 Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 239-260.

Kandemir, T., ve Akbulut, H. (2013). Bağımsız denetimin etkinliğinde denetimden sorumlu komitenin rolü: Türkiye’deki bağımsız denetim firmalarına yönelik bir araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(20), 37-55.

Karacan, S., ve Uygun, R. (2016). *Denetim ve Raporlama*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Kaya, D. G., ve Kaygısız, A. D. (2015). 2008 Küresel Krizi ve Sonrasında Türkiye'de Uygulanan Maliye Politikalarına Genel Bir Bakış. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(26), 171-194.

KGK. (2019). Kamu Gözetim Kurumu Tanıtım Broşürü. http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/PDF%20linkleri/Tan%C4%B1t%C4%B1m/Public_Oversight_Authority_TR.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

Kızıl, C., Akman, V., ve Korkmaz, H. (2015). Marmara Bölgesinde Muhasebe-Denetim Mesleğinin Önemi Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*(10), 193-211.

Korkmaz, U. (2007). Kamuda İç Denetim (I). *Bütçe Dünyası*, 2(25), 4-15.

Köse, Y., ve Ertan, S. (2016). Türkiye'de Bağımsız Denetçilik ve Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*(ICAFR 16 Özel Sayısı), 290-307.

KPGM. (2019). <https://home.kpmg/tr/tr/home/gorusler/2016/07/ab-denetimin-kalitesini-rotasyonla-artiracak.html> (Erişim Tarihi: 25.06.2019).

Kurnaz, N., ve Dindaroğlu, A. K. (2016). İç Denetim ve Bilgi Güvenliği İlişkisi: Bölgesel Bir Araştırma. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 10(1), 51-63.

Mercan, M. (2014). Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri ve 2008 Krizi: Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye Ekonomisi İçin Panel Veri Analizi. *Yönetim ve Ekonomi*, 21(1), 125-142.

Mizrak, G. (2016). Anonim Şirketlerde Bağımsız Denetim. *Anadolu Bil Meslek Yüksek Okulu Dergisi*(43), 1-10.

Oktar, S., ve Yüksel, S. (2015). Bankacılık Krizlerinin Erken Uyarı Sinyalleri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*(28), 37-53.

Or, Z. (2011). Bankaların Halka Açılması ve Kamuyu Aydınlatma Yükümlülüğü: Hukuksal Bir Bakış Açısı. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 39-49.

Önder, İ. (2009). Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(42), 12-25.

Özdemir, L. (2013). 2008 Küresel Ekonomik Krizin İşletmeler Üzerindeki Etkileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(2), 249-265.

Özdemir, S. ve Köroğlu, Ç. (2017). Küresel Finansal Krizlerin Muhasebe Bilgi Sistemi Temelli Nedenleri Bağlamında Kurumsal Yönetim ve Şeffaflık Kavramının Önemi. *Social Sciences Studies Journal*, 3(5), 464-476.

Özekicioğlu, S. (2017). Türkiye'de Dış Denetim Mevzuatı ve Kamu Mali Yönetimine Yansımaları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(2), 603-620.

Sabuncu, B. (2017). İşletmelerde İç Denetim ve İç Kontrol İlişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(2), 161-174.

Sağlar, J., ve Tuan, K. (2009). İşletmelerde İç Denetim Fonksiyonunun Bağımsız Dış Denetim Maliyeti Üzerindeki Etkileri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 343-358.

Sağmanlı, M., ve Ersen, Ç., C. (2002). Avrupa Birliği 8 No'lu Yönergesi Çerçevesinde Denetim Mesleği İle İlgili Uyumlaştırma Çalışmaları. *Mali Çözüm Dergisi*, (59), 4.

Savcı, M. (2019). Sorumluluk Muhasebesinin Faaliyet Denetimi Unsurlarına Etkisinin Değerlendirilmesi. *Mali Çözüm*, 29(151), 75-93.

Sönmez, M. (2009). 100 Soruda Küresel Finans Krizi-Piyasa ve Türkiye. İstanbul: Yeni Alan Yayıncılık (206).

Tekin, İ. Ç. (2016). Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Öngöremedikleri Krizler ve İflaslar. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt19, Sayı:41, 181-205.

Tanç, A., ve Gümrah, A. (2015). Bağımsız Denetimde Mesleki Muhakeme Becerisini Etkileyen Faktörlerin Tespit Edilmesine Yönelik Bir Araştırma. *World of Accounting Science*, 17(3), 525-538.

Tuan, K. (2009). Bağımsız Dış Denetim Sürecinde İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 1-15.

Türedi, H., Karakaya, G., ve İldem, M. (2015). Kurumsal Yönetim ve İç Denetim İlişkisi. *Sayıştay Dergisi*(96), 55-74.

Ulusoy, Y. (2006). Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Bağımsız Dış Denetim Fonksiyonları ve Denetçi Bağımsızlığı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 286-300.

Ulusoy, Y. (2007). *Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Bağımsız Dış Denetim*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Uluçol, O., ve Kaygusuoğlu, M. (2011). Finansal Türev Ürünlerin 2008 Küresel Finansal Krizine Etkisi. *e-Journal of New World Science Academy*, 6(3), 346-362.

Ural, M. (2003). Finansal Krizler ve Türkiye. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:18, Sayı:1, 11-28.

Urkan, E. (2016). *Sermaye Piyasalarında Bağımsız Denetim Sözleşmeleri ve Sorumluluk*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Vanstraelen, A., ve Schelleman, C. (2017). Auditing private companies: what do we know? *Accounting and Business Research*, 47(5), 565-584.

Yaşar, A. (2013). Bağımsız Dış Denetim Kuruluşlarına Yönelik Gözetim ve Denetim Etkinliğinin Bağımsız Dış Denetim Kalitesi İle İlişkisi: Türkiye Değerlendirmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 465-480.

Yazıcı, M. (2009). Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Önemi ve Denetimi. *Maliye ve Finans Yazıları*, Cilt:1, Sayı:82, 4-20.

Yiğit, F. (2017). Finansal Krizlerin Şirket Sermaye Yapıları Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği. *Maliye ve Finans Yazıları*(108), 189-222.

Yiğiter, Ş. Y., ve Özyiğit, H. (2016). Türkiye'deki Finansal Kriz Dönemlerinde Halka Açık İletmelerin Likidite Performanslarının Veri Zarflama Analizi ile Değerlendirilmesi. *World of Accounting Science*, 18(2), 515-541.

13.06.1989 tarihli ve 20194 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 3568 Sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu.

28.07.1981 tarihli 17416 Sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu.

31.08.2000 tarihli 5354 Sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan 4389 Sayılı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kanunu.

26.12.2012 tarihli 28509 Sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan Bağımsız Denetim Yönetmeliği.

26.09.2011 tarihli 28103 Sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan 660 Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kanunu.

14.02.2011 tarihli 27846 Sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu.

